

ΑΡΜΟΛΟΪ

ΤΡΙΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ ΜΕ ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ ΚΑΙ ΤΑ ΓΥΡΩ ΜΑΣΤΟΡΧΩΡΙΑ

Ίούνιος 1978

6

αρμολόι

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΜΕ ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ
ΚΑΙ ΤΑ ΓΥΡΩ ΜΑΣΤΟΡΧΩΡΙΑ

Έκδίδεται από συντακτική επιτροπή
μέ τη συμπαράταση της Προοδευτικής Ένώσεως
Πυρσόγιαννης

Υπεύθυνος Σύνταξης
Βασίλης Παπαγεωργίου

Διόρθωση - Επιμέλεια - Σελιδοποίηση
Χρίστος Ζαφείρης - Κλέαρχος Τσαουσιδης

Γραφεία Περιοδικού
Β. Κωνσταντίνου 42 - τηλ. 229.321 - Λάρισα

Ετήσια συνδρομή:
Έσωτερικού δρχ. 140
Έξωτερικού δολ. 12

Αλληλογραφία - Εγγραφές
συνδρομητών και
εμβάσματα:
Θανάσης Παπαγεωργίου
Βασ. Κωνσταντίνου 42
Λάρισα

Φωτοστοιχειοθεσία
Γ. Κάτος
Αλ. Δελημούζου 7
Θεσσαλονίκη

Εκτύπωση
Βερβερίδης - Πολυχρονίδης
Αλ. Παπαναστασίου 58
Θεσσαλονίκη

Περιεχόμενα

	σελ.
Τά παράπονα πολλά, οι ελπίδες όμως περισσότερες (της Σύνταξης)	1
Απαραίτητη ή ενημέρωση	2
Μελέτη για την ανάπτυξη της παραμεθόριας περιοχής Πωγωνίου-Κονίτισης-Ζαγορίου- Μετσόβου (Ι. Πατέλλη)	2
Καλή αντάμωση τό Δεκαπενταύγουστο	8
Ταξίδι στην Περσία	9
Γυναικοκουβέντες (Γ. Βλάχου)	17
Πυρσογιαννίτικα τζάκια	19
Οι πελεκάνοι και ή τεχνική τους	28
«όσα έμαθα νά μάθεις κι όσα έπαθα νά πάθεις» (Διήγηση του μάστορα Δήμου Φλίνδρη)	30
Οι πελεκάνοι του τόπου μας μιλούν για ή δουλειά τους	32
Η παρασιά (πυρουστιά): κέντρο του άγροτικού σπιτου και της οικιακής τεχνολογίας (άπόσπασμα από παραδόσεις της καθήγ. Άλκης Κυριακίδου - Νέστορος)	38
Ειδήσεις	40
Άνοιχτή έπιστολή στον κ. Νομάρχη - Ο παρακαμπτήριος - Τό νέο κτίριο του ΟΤΕ - Η δενδροφύτευση - Ο δρόμος της Κράπας - Για τά χωριά μας	
γράμματα - κριτικές	42

Τά παράπονα

πολλά,

οί ελπίδες

ὅμως

περισσότερες

Πιστεύουμε πώς ὁ ἄριστος τρόπος νά κρατηθεῖ ἡ πολιτιστική μας παράδοση εἶναι ἡ ἄμεση καί ζωντανή ἐπαφή μέ τό χώρο. Τό πρόβλημα εἶναι σύνθετο καί δέν ἐξαρτᾶται μόνο ἀπ' τή στάση καί συμπεριφορά ἐκείνων πού ἀγωνιοῦν καί μετέχουν δημιουργικά στίς ἀνάγκες τοῦ τόπου. Θά παραμένει σοβαρό πρόβλημα, ὅσο ἡ πολιτεία ἀπέχει.

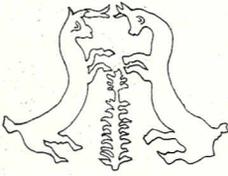
Οἱ περσινές πολιτιστικές ἐκδηλώσεις στήν Πυρσόγιαννη (τοπικό πανηγύρι, ἐκθεση φωτογραφίας μέ θέματα ἀπό τίς κατασκευές καί τόν καθημερινό βίον τῶν μαστόρων τῆς πέτρας, θεατρική παράσταση τοῦ Ἑπειρωτικοῦ Θεάτρου μέ τό «Φωτεινό» τοῦ Κατηφόρη) ὀργανώθηκαν μέ προσωπική μας δουλειά καί ἐνισχύθηκαν οικονομικά ἀπ' τούς χωριανούς μας. Ἐνημερώσαμε καί προσκαλέσαμε τήν πολιτεία καί συγκεκριμένα τό ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, τόν ΕΟΤ, πνευματικά ἰδρύματα καί πολιτιστικά σωματεῖα γιά μιά οὐσιαστικότερη ἐπικοινωνία καί βοήθεια, γιάτί πιστεύουμε πώς ἡ προσέγγιση θεμάτων πολιτιστικοῦ ἐνδιαφέροντος δέν πρέπει νά εἶναι περιστασιακή, εὐκαιριακή καί πρόχειρη.

Ἡ πολιτεία, δυστυχῶς, δέν «ἔσπευσε». Ἐλπίζουμε καί εὐχόμαστε τό γεγονός αὐτό νά εἶναι συμπτωματικό. Τό κακό εἶναι ὅτι χαμένα οὐσιαστικά θά εἶναι τά χωριά μας...

Ἄν, ὅ,τι λέγεται, λέγεται μέ ἀγάπη σέ μιά προσπάθεια γιά τήν ἀξιοποίηση τῶν τελευταίων πολιτιστικῶν δυνατοτήτων στά χωριά μας. Αὐτοῖ πού διοικοῦν πρέπει καί νά ἀκοῦνε γιά νά ξέρουν. Οἱ ἀπόψεις καί οἱ σκέψεις μας δέν ἔχουν σκοπό νά δικάσουν. Διάλογο καί ἀνάλυση κάνουμε. Πονᾶμε τόν τόπο μας καί προσπαθοῦμε νά τόν βοηθήσουμε. Ἔχουμε πολλές ἀντιρρήσεις, παράπονα καί φόβους, κρατοῦμε ὅμως περισσότερες ἐλπίδες. Ἄν κάτι ἀπ' ὅσα λέμε εἶναι χρήσιμο, ἄς τό ἀξιοποιήσουμε ὅσο εἶναι καιρός. Φτάνουν οἱ ὑποσχέσεις, τά «χωροταξικά σχέδια» καί οἱ συγκινησιακές περιγραφές.

Ἐπάρχει τό μεράκι, περιμένουμε τούς κρατικούς φορεῖς γιά νά συνεργαστοῦμε. Τά Μαστοροχώρια τοῦ Γράμμου δέν εἶναι ὁ ἐρημωμένος τόπος, ὅπως μᾶς τόν παρουσιάζουν, ὅπως τόν ἔκαναν...

Ἡ Σύνταξη

Ἀπαραίτητη ἡ ἐνημέρωση

Τὰ ἔξοδα τῶν καλοκαιρινῶν πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων στήν Πυρσόγιαννη καλύφθηκαν ἀπό ἐθελοντικές προσφορές τῶν χωριανῶν μας. Ἡ ἐκθεση φωτογραφίας καί ἡ παράσταση τοῦ Ἑπειρωτικοῦ Θεάτρου στοίχισαν 55.000 δρχ.

Ἀναλυτικότερα, οἱ 240 φωτογραφίες διαστάσεων 24×30 καί 30×40 πάνω σέ νοβοπάν καί μέ πλαστικό περίγυρο στοίχισαν 40.000 δραχμές, οἱ διαφημίσεις (πανώ, ἀφίσες) καί οἱ ἠλεκτρικές ἐγκαταστάσεις 7000 δραχμές καί ἡ παράσταση τοῦ «Φωτεινοῦ» ἀπό τό Ἑπειρωτικό Θέατρο 8.000 δραχμές.

Οἱ ὑπόλοιπες 10.000 δρχ. ἀπό τίς 65.000 πού συγκεντρώθηκαν, μέ σύμφωνη γνώμη τῆς ἐρατικῆς ἐπιτροπῆς (Γιάννης Μαυρομάτης, ἐργολάβος οἰκοδομῶν, Βασίλης Παπανικολάου, ἐργολάβος οἰκοδομῶν,

Κώστας Μαρτσέκης, δάσκαλος καί Θανάσης Παπαγεωργίου, πολιτικός μηχανικός), παραδόθηκαν στή σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ γιά τίς ἀνάγκες του.

Εὐχαριστοῦμε γιά τήν προσφορά. Εἴμαστε ὁμως ὑποχρεωμένοι νά διαθέσουμε καί τίς 10.000 δραχμές γιά ἄλλες 150 φωτογραφίες, πού ἤδη ἐτοιμάζονται.

Ἔτσι, τό λαογραφικό μας μουσεῖο ἔχει ἀπό τώρα στήν κατοχή του 400 σπάνιες φωτογραφίες, μέ θέματα ἀπό τίς κατασκευές τῶν μαστόρων μας καί τόν καθημερινό τους βίο.

Ἡ σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά εὐχαριστήσῃ δημόσια ὅλους τοὺς χωριανούς πού ἐσπευσαν αὐθόρμητα νά καλύψουν, μέ ἐθελοντικές προσφορές, τὰ ἔξοδα τῶν καλοκαιρινῶν πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

23 ΙΑΝ. '78

Γιά τόν κ. Γιώργο Κουρλό καί τοὺς συνεργάτες του

Θερμές εὐχαριστίες γιά τό «Ἀρμολόι» πού μοῦ στείλατε. Τό πρωτοεῖδα (τεῦχος 4-5), τό χάρηκα καί τό θαύμασα. Εὐχυμο καί καθαρό, δέν ὑπηρετεῖ ἀπλῶς μιά ἰδέα ἢ ἓνα πάθος: ἀνοίγει δρόμους καί καθιερώνει εἶδος στή δημοσιογραφία μας.

Μέ πολλήν ἐκτίμηση
Τάκης Λαμπρίας

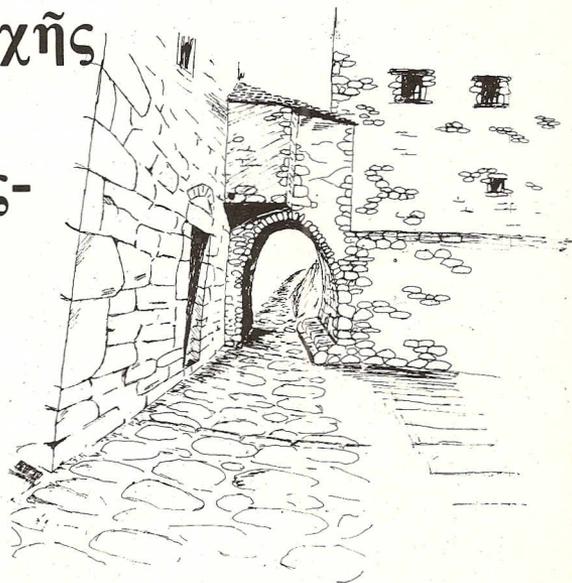
Μελέτη για τήν ανάπτυξη τῆς

παραμεθόριας περιοχῆς

Πωγωνίου-Κονίτσης-

Ζαγορίου-

Μετσόβου

Τό «*Αρμολοί*» ἀναδημοσιεύει μέ χαρά τίς ἀπόψεις τοῦ οικονομολόγου-μηχανικοῦ κ. Ι. Πατέλλη, πού συνεργάστηκε στή μελέτη ἀνάπτυξης τῆς περιοχῆς μας, ἐπικροτώντας τίς ἀπόψεις του, πώς «τό νά γίνονται συνεχῶς ἀναπτυξιακές - χωροταξικές μελέτες γιά τά «*χροντούλαπα*» δέν ἐξυπηρετεῖ καί δέν βοηθαί κανένα».

Ἡ μελέτη ἀνατέθηκε τό 1973 ἀπό τό Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν. Ἡ ἀμοιβή της ἦταν 3 ἑκατ. δρχ. καί ὀλοκληρώθηκε τό 1976.

Ἡ μελέτη ἀφορᾷ τήν προσπάθεια ἀνάπτυξης τῆς παραμεθόριας περιοχῆς τῆς Ἠπείρου. Ἡ περιοχή ἀπό τίς περισσότερο καθυστερημένες στή χώρα, περιλαμβάνει συνολικά 202 κοινότητες μέ 48.000 κατοίκους καί ἔκταση, μέ ἔντονα ὄρεινὸ χαρακτήρα, 3,7 ἑκατ. στρέμματα.

Στήν ἀνάγκη ἐκπόνησης τῆς μελέτης ὡδήγησαν δύο κυρίως διαπιστώσεις. Πρῶτα ἡ διαπίστωση τῆς δραματικῆς μείωσης τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς στό διάστημα μεταξύ τῶν ἀπογραφῶν τοῦ 1961 καί 1971. Ὁ πληθυσμὸς στή δεκαετία 1960-70 ἐλαττώθηκε κατὰ 28% περίπου. Τό φαινόμενο αὐτῆς τῆς μεγάλης πληθυσμια-

κῆς μείωσης παίρνει ἀκόμη μεγαλύτερες διαστάσεις μέ τά συμπεράσματα στά ὁποῖα ὡδηγεῖ ἡ μελέτη τῆς εἰκόνας τῶν μεταβολῶν στήν πυραμίδα τῶν ἡλικιῶν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς, ἡ ὁποία ἐμφανίζει διαστολή πρὸς τίς μεγάλες ἡλικίες, ἐλαχιστοποίηση στίς προεφηβικές καί συστολές στό φάσμα τῶν ἡλικιῶν τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ. Ἄν ἡ κατάσταση αὐτή συνεχιστεῖ μέ τόν ἴδιο ρυθμό, σέ χρονικὸ διάστημα μιάς περίπου γενιάς, ὁ τόπος θά ἔχει ἐρημωθεῖ. Δεύτερη διαπίστωση εἶναι ἡ ἐγκατάλειψη τῆς γῆς. Ἐνα στοιχεῖο γιά τήν ἐκτίμηση τῆς κατάστασης αὐτῆς εἶναι καί ἡ ἔκταση τῆς «γῆς πού σχολάζει», ἡ ὁποία ἐκτιμᾶται ὅτι καλύπτει περίπου τό 50% τῆς γεωργικῆς γῆς, δηλαδή ἔκταση 130.000 στρεμμάτων περίπου.

“Ετσι γίνεται φανερό πώς τα βασικά μεγέθη της περιοχής, ο πληθυσμός, το εισόδημα και η γη, βρίσκονται σε δυσμενή εξέλικτική πορεία.

Τά διαπιστωμένα αυτά σημαντικά γεγονότα συναρτώνται και με την υποβάθμιση που παίρνει η γεωργία στην κλίμακα της άξιας των οικονομικών πηγών, που διαμορφώνεται στη συνειδηση των κατοίκων της περιοχής για την επιδίωξη ενός λογικού και σταθερού οικογενειακού εισοδήματος.

Οι βαθύτερες αιτίες της κρίσιμης αυτής κατάστασης που εμφανίζει η παραμεθόρια αυτή περιοχή θα πρέπει να αναζητηθούν, πέρα από τις περιπέτειες των πολέμων κυρίως, και στις παρενέργειες του είδους της ανάπτυξης που χαρακτηρίζει μεταπολεμικά και τον εθνικό, αλλά και τον ευρύτερο οικονομικό και κοινωνικό χώρο στον οποίο εντάσσεται η περιοχή της μελέτης.

“Ένα αίτιο επίσης που δεν πρέπει να υποτιμηθεί είναι η επίμονη υποτίμηση της σημασίας της όρεινης οικονομίας στον προγραμματισμό του αναπτυξιακού σχεδιασμού της χώρας.

“Η λύση ενός προβλήματος με τέτοιες διαστάσεις, το οποίο είναι συναρτημένο όχι μόνο με την ιδιομορφία της ελληνικής γης και τη φύση των ανθρώπων της, αλλά και με γενικότερους παράγοντες, είναι φανερό πώς δεν μπορεί να είναι ούτε άπλη ούτε εύκολη.

Δυσκολίες στη διερεύνηση και αναζήτηση μιάς λύσης υπήρξαν πολλές. Από το μεγάλο πλήθος των μεγεθών που συνθέτουν την εικόνα της περιοχής και κυρίως την ποιότητα της ζωής, ένας σημαντικός αριθμός είναι αδύνατο να απεικονιστεί σε μεγέθη που έχει επινοήσει ή τεχνοκρατική σκέψη.

Συνεπώς, η πρώτη δυσκολία για τους μελετητές εμφανίστηκε στην επιλογή των μεγεθών εκείνων με τα οποία θα ήταν δυνατό να γίνει αξιολογικά μιά σχετικά όρθη περιγραφή της υπάρχουσας κατάστασης, ώστε τα μέτρα που είναι δυνατό να παρθούν για τη βελτίωσή της να βρουν ανταπόκριση και κατανόηση σ' εκείνους για τους οποίους πραγματικά προορίζονται. Αυτή η σχέση ανάμεσα στην τεχνοκρατική επιλογή και την ανθρώπινη ανταπόκριση οδηγεί βασικά στη σκέψη πώς για να πετύχει ένα μέτρο, από όσα είναι δυνατό να παρθούν από το κράτος, πρέπει να ένταχθεί στο παράλληλο γενικό πρόβλημα της συνειδητής συμμετοχής του πληθυσμού στην κρατική προσπάθεια, το οποίο πρέπει να επιλύσει η πολιτική ύστερα από μια όρθη και βαθιά διερεύνηση των έσωτερικών κοινωνικών δομών και διαδικασιών της ελληνικής οικονομίας.

Μία άλλη γενικότερη δυσκολία, πέρα από την άυπαρξία οποιασδήποτε συστηματικής μελέ-

της των έσωτερικών δομών της ελληνικής κοινωνίας με στόχο τη συνεργασία των κατοίκων με το κράτος, είναι η επιρροή της γραφειοκρατίας. Αυτό το τεράστιο για τη χώρα πρόβλημα είναι βέβαια γενικότερο και καθολικότερο και ασφαλώς πέρα από τα όρια της μελέτης. “Επειδή όμως η επίδρασή του και στα προβλήματα της περιοχής είναι ισχυρή, στά προτεινόμενα από τους μελετητές μέσα και μέτρα, και κατά το μέτρο του δυνατού, δεν αγνοήθηκε. “Η πρόταση των μελετητών από το πρώτο ήδη στάδιο της μελέτης, για την ίδρυση ενός καλά μελετημένου “Οργανισμού Παραμεθορίων Περιχώων, βασισμένου στα συμπεράσματα της σύγχρονης επιστήμης διοίκησης των επιχειρήσεων, έχει σκοπό να εξουδετερώσει τουλάχιστο τα μειονεκτήματα που προέρχονται από το πολυβάθμιο και δυσκίνητο σύστημα της κρατικής διοίκησης.

“Η συνοπτική αυτή αναφορά στα γενικότερα πλαίσια του προβλήματος έχει σκοπό να τοποθετήσει τα όρια που έχουν οι δυνατότητες και οι προϋποθέσεις των μέτρων και μέσων που προτείνονται από τους μελετητές στα πλαίσια της σημερινής πραγματικότητας, για μιά περιοχή ή όποια δυναμικά δεν είναι τόσο φτωχή όσο συνηθισαμε ίσως να τη δεχόμαστε.

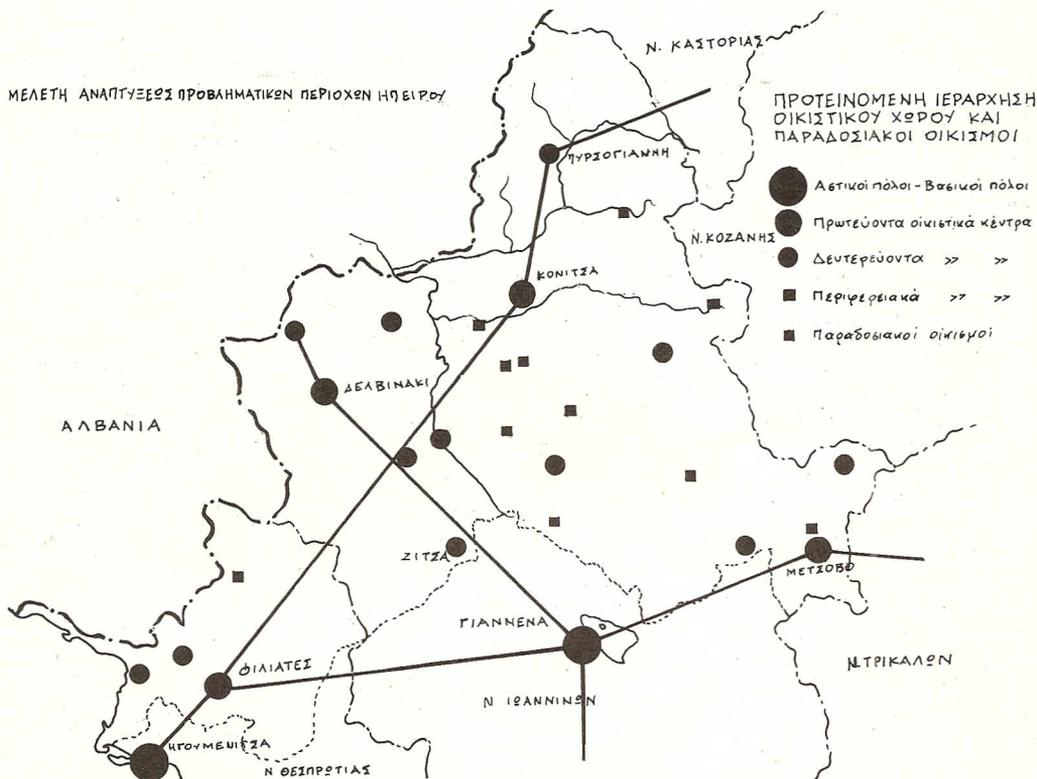
Με βάση αυτές τις σκέψεις η μελέτη κατευθύνθηκε σε δύο βασικούς στόχους. Πρώτο, στο να δώσει τα κατάλληλα στοιχεία για μιά όρθη και χρήσιμη περιγραφή του χώρου της περιοχής μελέτης. Δηλαδή να πληροφορήσει σωστά τα κέντρα αποφάσεων.

Δεύτερο, να προτείνει μιά επιθυμητή ανακατάταξη των δομών του χώρου με αναφορά στα τεχνοκρατικά κριτήρια των προδιαγραφών, π.χ. στα πενταετή και δεκαετή προγράμματα έργων, καθώς και στους δείκτες των εισοδηματικών αποτελεσμάτων.

“Η εναρμόνιση αυτών των στόχων με το καταρτιζόμενο με γενικότερα κριτήρια κυβερνητικό πρόγραμμα, θα προσδιορίζει κάθε φορά και την αναγκαία διαφοροποίηση των μέσων και μέτρων που θα θεωρηθούν σκόπιμα για το ειδικότερο συμφέρον της περιοχής ή της χώρας γενικότερα.

Βάσει των προδιαγραφών και της σύμβασης προβλέπονταν τρεις φάσεις: α) γενική αναγνώριση της περιοχής, προσδιορισμός τομέων προς ανάπτυξη, β) υπάρχουσα κατάσταση, εναλλακτικές προτάσεις-λύσεις, και γ) έπεξεργασία τελικής πρότασης με αναφορά στα συγκεκριμένα έργα και μέτρα.

Για τη μελέτη βασικά συνεργαστήκαμε με την επιτροπή παραλαβής, το Υπουργείο Έσωτερικών, όλα τα «παραγωγικά» Υπουργεία, τη Νομαρχία Ίωαννίνων και με τους προέδρους

των Κοινοτήτων της περιοχής μελέτης. Ειδικά στους κοινωνικούς φορείς των κατοίκων και ειδικότερα στους προέδρους των 202 κοινοτήτων της περιοχής μελέτης στάλθηκε ειδικό ερωτηματολόγιο με κύριο σκοπό να εκφράσουν τη γνώμη τους για την ανάπτυξη της περιοχής τους και για τὰ προβλήματά τους. Έτσι δημιουργήθηκε άρχειο προτάσεων και στοιχείων για κάθε κοινότητα. Γιά τήν εφαρμογή των προτάσεων, σύμφωνα με τό προτεινόμενο πρόγραμμα ανάπτυξης, προτάθηκαν συγκεκριμένα μέτρα και ειδική συγκεκριμένη έκθεση στάλθηκε σε όλους τούς φορείς ('Υπουργεία κ.λπ.).

Έλπίζουμε πώς ή δυναμική μορφή του σχεδίου για τήν ανάπτυξη τής περιοχής, πού προτείνουμε, επιτρέπει τήν προσαρμογή του στις γενικότερες συνθήκες πού σε εύλογα προβλεπτό μέλλον μπορούν να εμφανιστούν.

Και μερικές γενικές απόψεις

Λέξεις σάν τόν «χωροταξικό σχεδιασμό», τή «χωροταξία», τό «πρόγραμμα», έγιναν τελευταία πολύ επίκαιρες, και αν με τό χωροταξικό σχέδιο όρίζουμε τήν «τακτοποίηση στόν χώρο των κοινωνικών και οικονομικών δραστηριοτή-

των» μένει άπ' έξω μία άλλη διάσταση του χωροταξικού σχεδιασμού, ή πολιτική, τό πολιτικό σύστημα. Η σύλληψη, ή διαδικασία μελέτης και ή εφαρμογή κάθε χωροταξικού σχεδίου μορφοποιούνται μέσα στόν «πολιτικό χώρο» και τό «σύστημα» στό όποίο ανήκει κάθε χώρα. "Αν θέλουμε, μπορούμε να πούμε ότι τό Σύνταγμα κάθε χώρας προδιαγράφει στήν ουσία τούς στόχους κάθε χωροταξικού σχεδιασμού και δίνει τίς πρώτες βασικές κατευθύνσεις. "Αν ό «πολιτικός» (σύστημα κ.λπ.) ξέρει τούς άκριβείς στόχους, ξέρει δηλαδή τί θέλει, τότε κάθε χωροταξικό σχέδιο δέν είναι παρά ή μετάφραση, ή τακτοποίηση, ή εφαρμογή στόν «χώρο» πολιτικών στόχων και σκοπών, πού στήν ουσία περιλαμβάνουν κοινωνικές και οικονομικές επιδιώξεις. "Έτσι βλέπουμε χωροταξικά σχέδια σε δημοκρατίες, σχέδια σε φασιστικά καθεστώτα, σχέδια «μικροπολιτικής» κ.λπ. Στά τελευταία, τής «μικροπολιτικής», περιλαμβάνονται και τὰ όσα γίνονται στήν Ελλάδα. Έδώ δέν υπάρχει σχέδιο, δέν υπάρχει «εικόνα». "Αν παραστήσουμε δηλαδή τό σχέδιο σάν ένα «μωσαϊκό», ό καθένας βάζει στήν Ελλάδα τήν ψηφίδα του όπου θέλει, με άποτέλεσμα να μήν υπάρχει εικόνα.

Ἀπογραφές πληθυσμοῦ χωριῶν λεκάνης Γράμμου			
ὀνόματα χωριῶν	1913	1961	1971
Ἁγία Βαρβάρα	241	287	131
Ἁγία Παρασκευή	918	977	610
Ἀετομηλίτσα	1400	—	—
Ἀμάραντος	608	385	151
Ἀσημοχώριο	490	160	83
Βούρμπιανη	2.101	216	194
Γοργοπόταμος	455	179	96
Ἐξοχή	264	207	97
Πλαγιά	420	208	187
Δροσοπηγή	634	554	399
Καστανέα	773	380	176
Λαγκάδα	170	318	281
Λυκόραχη	249	256	188
Μόλιστα	1.029	134	73
Μολυβδοσκεπάστη	255	200	98
Ὁξυά	378	142	61
Πληκάτι	350	243	188
Πουρνιά	615	270	107
Πυρσόγιαννη	1.838	513	290
Πύργος	—	355	158
Φούρκα	900	178	93
Χιονάδες	560	105	14

(ΠΗΓΗ: Ἀρχεῖο Ἀρμολοῖ)

Πάντως, ἔννοιες ὅπως «πρόγραμμα», «σχέδιο», «προγραμματισμός», δανεισμένες ἀπό τόν χώρο τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν εἶναι δύσκολο νά μεταφερθοῦν σέ μιά κοινωνία σάν τήν ἑλληνική, ὅπου ἀκόμα δέν ἔχει μορφοποιηθεῖ καί κατασταλάξει τό «σύστημα», ἡ δομή καί ἡ λειτουργία τοῦ κράτους. Οἱ ἄλλες δυτικές χώρες ἔχουν ὅλες τίς προϋποθέσεις γιά νά ἐφαρμόσουν τό πρόγραμμα, τό σχέδιο. Ἀπό τίς προϋποθέσεις αὐτές θά ἀναφερθοῦμε σέ δύο· ἡ πρώτη εἶναι ὅτι ἡ δομή τοῦ κράτους, ἡ λειτουργία του, οἱ διαδικασίες πού ἀκολουθοῦνται εἶναι γνωστές καί σεβαστές, καί ἡ δεύτερη ὅτι ὑπάρχουν οἱ «βασικές ἐρευνες», οἱ βάσεις πάνω στίς ὁποῖες στηρίζεται τό οἰκοδόμημα τοῦ σχεδίου. Στή Γερμανία ἢ τή Γαλλία π.χ., ἔφτιαξαν τίς «δομές», τή λειτουργία τοῦ κράτους, καί ἔκαναν τίς βασικές ἐρευνες. Ἔτσι ὑπάρχει ὁ μηχανισμός, ἡ κατάλληλη δομή, τά στοιχεῖα γιά νά μελετηθεῖ καί νά ἐφαρμοστεῖ ὁ χωροταξικός σχεδιασμός καί προγραμματισμός. Πῶς θά γίνει χωροταξικός σχεδιασμός καί προγραμματισμός στήν Ἑλλάδα, ὅταν ἀκόμα δέν ξέρουμε πῶς λειτουργεῖ ἢ θά λειτουργήσῃ τό κράτος; Καθημερινά ἀκούγονται ἢ ἐφαρμόζονται πειράματα ἀποκέντρωσης, περιφερειακῆς ἀνάπτυξης κ.λπ. Μιλᾶμε π.χ. συνεχῶς γιά κοινοτική ἀνά-

πτυξη, γιά τοπική αὐτοδιοίκηση, ἀποκέντρωση, ἐνῶ αὐτή τή στιγμή ὅλες οἱ δομές τῆς ἐπαρχίας καί τῆς κοινότητος εἶναι τέτοιες πού καταδικάζουν τούς στόχους αὐτούς. Ἡ δομή τους, τά ἔσοδά τους, ἡ γραφειοκρατία τους, οἱ ὑπηρεσίες τους εἶναι φτιαγμένες ἔτσι ὥστε νά μήν ἐπιτρέπουν ἐξαρχῆς καμιά ἄλλη συμπεριφορά. Καταδικάζουμε π.χ. τή «γραφειοκρατία», ἀλλά δέν ἀναγνωρίζουμε ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ὅτι σήμερα δέν μπορεῖ νά γίνει ἄλλιως. Ἡ γραφειοκρατία θά ὑπάρχει γιατί εἶναι παράγωγο τῶν «δομῶν» καί «λειτουργιῶν» τοῦ κράτους.

Πῶς θά γίνει, γιά νά ἐρθοῦμε στή δεύτερη προϋπόθεση, χωροταξικός σχεδιασμός καί πρόγραμμα, ὅταν δέν ἔχουμε βασικές μελέτες καί βασικά στοιχεῖα τοῦ «χώρου» πού ζοῦμε; Δέν ἔχουμε, γιά νά ἀριθμηθοῦμε μερικές, κτηματολόγιο, δέν ὑπάρχει σχεδόν καμιά ἐρευνα γιά τόν ὀρυκτό πλοῦτο, γιά τό ἔδαφός μας δέν ξέρουμε καλά καλά τίποτα, δέν ἔχουμε κάνει καμιά οὐσιαστική κοινωνική ἐρευνα, δέν ξέρουμε πόσοι εἶναι οἱ ἀγρότες κ.λπ. Ἔτσι μέσα στό «σχετικό σκοτάδι» καλοῦνται «χωροτάκτες» (κυρίως ἀρχιτέκτονες! Ἄληθεια γιατί;) νά ὀραματιστοῦν τήν «ἐνδεδειγμένη εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου» ἢ περιοχῶν του. Λογικό εἶναι ὅτι σχέδια ἀποκομμένα ἐξαρχῆς, ὅπως εἶδαμε

Στοιχεία μαθητῶν σχολείων λεκάνης Γράμμου				
δημοτικά σχολεία	σχολική χρονιά 1955—56	σχολική χρονιά 1965—66	σχολική χρονιά 1976—77	παρατηρήσεις
Αγ. Παρασκευή	123	126	54	
Αετομηλίτσα	8	4	—	καταργήθηκε
Αμάραντος	76	44	—	καταργήθηκε
Ασημοχώρι	30	44	—	καταργήθηκε
Βούρμπιανη	27	26	4	
Γαναδιό	13	13	—	καταργήθηκε
Γοργοπόταμος	39	18	4	
Δροσοπηγή	88	66	23	
Καστανέα	43	45	6	
Λαγκάδα	42	63	30	
Λυκόραχη	26	53	19	
Μόλιστα	13	10	6	
Μοναστήρι	17	11	—	καταργήθηκε
Οξυά	28	14	—	καταργήθηκε
Πλαγιά	31	50	11	
Πληκάτι	33	34	12	
Πουρνιά	33	32	—	καταργήθηκε
Πύργος	59	35	4	
Πυρσόγιαννη	66	42	12	
Φούρκα	54	40	18	
Χιονάδες	14	4	—	καταργήθηκε

(ΠΗΓΗ: Αρχείο 'Αρμολόι)

πριν, από κάθε δυνατότητα εφαρμογής και βασιμμένα σέ ελάχιστα στοιχεία, δέν μπορούν παρά νά αποτελούν «ευχολόγια άνεφάρμοστα» και μή άποδείξιμα.

Καί όμως θά έπρεπε ίσως οι μελετητές, άν ήθελαν νά προσφέρουν κάτι ούσιαστικό, νά ζητήσουν κάτι πού ίσως νά είναι ενάντια στά έπαγγελματικά τους συμφέροντα:

- α) τή δημιουργία πρώτα στό κράτος δομών και τήν ανάπτυξη λειτουργιών πού νά κάνουν δυνατή τήν πληροφόρηση, μελέτη και έφαρμογή σχεδιασμού και προγραμματισμού.
- β) τήν έκπόνηση ύστερα τών βασικών εκείνων

μελετῶν πού θά τούς δίνουν τά στοιχεία, τίς βάσεις γιά τίς μελέτες τους. Άλλιώς τό νά γίνονται συνεχώς άναπτυξιακές-χωροταξικές μελέτες γιά τά «χρονοντούλαπα» δέν έξυπηρετεί και δέν βοηθάει κανένα. Τό «σύστημα» σήμερα, άν έξακολουθήσει έτσι, θά είναι συνεπές μέσα στήν «άσυνέπεια» του, και έπομένως τό ίδιο και οι μελέτες ως παράγωγά του. Είναι όμως αυτό πού όραματιζόμαστε γιά τόν έλληνικό χώρο;

Ι. Πατέλλης, *οικονομολόγος-μηχανικός*
 Αρχιτεκτονικά Θέματα '78

Διευκρινίζουμε πώς τό περιοδικό μας στηρίζεται άποκλειστικά στή δική σας συνδρομή. Πιστεύουμε πώς ό καθένας πρέπει νά στείλει τή συνδρομή του στά κεντρικά γραφεία τής Λάρισας (σή διεύθυνση, Άθανάσιο Παπαγεωργίου, Βασ. Κωνσταντίνου 42, γιά τό «ΑΡΜΟΛΟΪ» — τηλέφωνο (041-229.321).

Μ' αυτό τόν τρόπο διευκολύνετε τό έργο τών άνταποκριτῶν μας στίς διάφορες πόλεις τής Έλλάδας και προωθείτε τήν τακτική έκδοση και κυκλοφορία του περιοδικού.

Πυρσόγιαννη —
τό έξωκλήσι
τῆς Παναγίας

Καλή ἀντάμωση τό Δεκαπενταύγουστο

Τό πανηγύρι τῆς Παναγίας στήν Πυρσόγιαννη εἶναι γιά ὅλους μας, ντόπιους καί παροικοῦντες, μοναδική γιορτή χαρᾶς καί ἀνταμώματος. Ἡ σύνταξη τοῦ ΑΡΜΟΛΟΙ, μέ ὑπόδειξη τοῦ προέδρου τῆς Προοδευτικῆς Ἐνωσης κ. Α. Ζυγολόμπη, προτείνει μιά συνάντηση-συζήτηση μέ ὅλους τοὺς χωριανούς καί μέ θέμα τὰ προβλήματα, τίς ἀνάγκες καί τίς προοπτικές τοῦ τόπου μας.

Πιστεύουμε καί ὑποστηρίζουμε ἀνεπιφύλαχτα τήν πρόταση τοῦ προέδρου τῆς Προοδευτικῆς Ἐνωσης. Μέσα ἀπό τέτοιες συζητήσεις πολλά κερδίζονται καί κείνο πού μετράει περισσότερο εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἐπικοινωνία μας.

Ἄν ρωτήσουμε σοβαρά τόν ἑαυτό μας, θά διαπιστώσουμε πῶς ἀνηφορίζουμε στό χωριό, χρόνια τώρα, μόνο καί μόνο γιά τό ἀρνί καί τό γλέντι τῆς Παναγίας.

Μήπως πρέπει νά σκεφτοῦμε καί τόν τόπο μας μέ περισσότερη φροντίδα καί

συμμετοχή στίς ἀνάγκες του;

Μήπως ἡ ἐρήμωσή του δέν εἶναι καί δικιά μας ἐρήμωση;

Δέν ἀρκοῦν οἱ καλές κι ἀνώδυνες κουβέντες στά καφενεῖα τοῦ χωριοῦ, τά λογιότρια τῆς ρουτίνας στίς γιορτές τῶν συλλόγων τῆς παροικίας κι ὕστερα: «Γειά χαρά καί καλή ἀντάμωση τόν ἄλλο χρόνο».

Ἄς μή γελιόμαστε: ὁ τόπος μας ἔχει ἀνάγκη ὅσο ποτέ ἄλλοτε.

Ἐπάρχουν προβλήματα κι ἀνάγκες πού καίνε, ἐνδείξεις γιά κάποια προοπτική ἐπιβίωσης πού μόνο ἐάν δραστηριοποιησοῦμε τίς ἐνέργειές μας, μπορούμε νά ἐλπίζουμε στή λύση τους.

Ἡ Προοδευτική Ἐνωση Πυρσόγιαννης μέ τήν ἀπόφαση τοῦ προέδρου της τιμᾶ τήν πενηντάχρονη λαμπρή της ἱστορία καί κινητοποιεῖ τίς συνειδήσεις μας.

Ἄς τό ἔχουμε κατά νοῦ καί... καλή ἀντάμωση τό Δεκαπενταύγουστο.

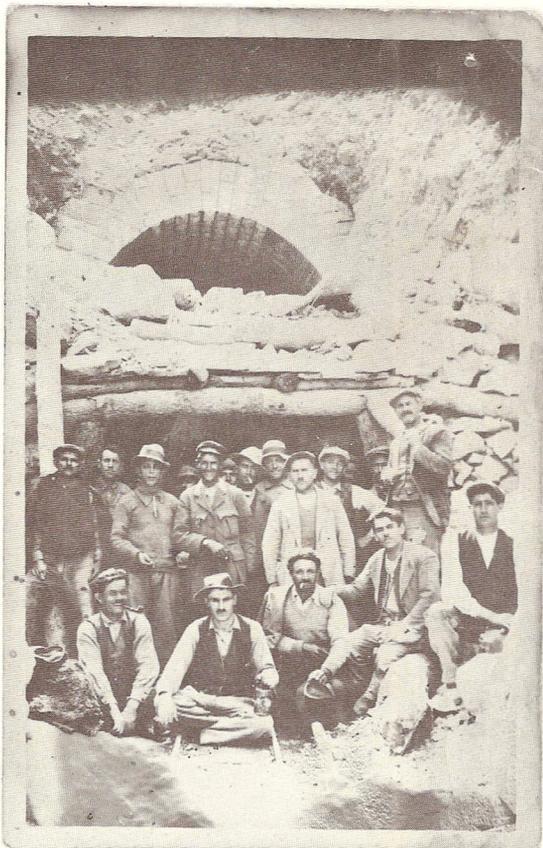
Η ΣΥΝΤΑΞΗ

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΣΙΑ

Νοέμβρης 1935

Ευχαριστούμε δλόψυχα τούς μα-
στόρους Τάκη Γκουντή, Ἀπόστολο
Ζγολόμπη, Νίκο Σερίφη καί Γιάννη
Χρυσάφη πού δέχτηκαν νά συζητή-
σουν μαζί μας γιά τό ταξίδι τους
στήν Περσία.

Ἡ συζήτηση δημοσιεύεται ὅπως
ἀκριβῶς μαγνητοφωνήθηκε, μέ ὀ-
ρισμένες μικροδιορθώσεις λ.χ. στή
στίξη –γιά νά ἀντιμετωπιστοῦν οἱ
ἀτέλειες τοῦ προφορικοῦ λόγου.

Ἐξω ἀπ' τίς γαλαρίες.

Ἀναγκαστήκαμε νά φύγουμε γιά τήν Περσία, γιατί δέν ὑπῆρχαν, ἔτσι νά ποῦμε, πολλές δουλειές. Δηλαδή πολύ σφιγμένες οἱ δουλειές.

Ἐε! εἶπαμε κι ἐμεῖς νά πᾶμε γιά μιὰ καλύτερη ζωή. Ἀκούγαμε ὅτι ἔπαιρναν μεροκάματο ἐκεῖ, μιὰ λίρα τή μέρα κι ἔτσι ἰσορροποῦν ἀπό δουλειά σκωθῆκαμε καί φύγαμε. Στήν τύχη κινήσαμεν. Σκοπός μας ἦταν γιά χρήματα, νά τό κλέψουμε τό ταξίδι κι ὄχι νά μᾶς κλέψει.

Κινήσαμεν μοναχοί μας ὡς τόν Περσῆ. Πήγαμε στό πρακτορεῖο ταξιδίων τοῦ Καραγιάννη, πληρώσαμε καί μᾶς πῆγε σάν μπαούλα. Μᾶς ἔριξαν στ' ἀμπάρια σ' ἕνα ρουμάνικο βαπόρ' πού τό ἔλεγαν ΤΑ-

ΤΣΙΑ. Μόλις μπήκαμε στ' ἀνοιχτά, τί νά δεῖς; Μᾶς πιάν' ἡ τρικυμία κι ὄλο ξερνούσαμεν καί βογγούσαμεν. Οἱ κερατάδες μᾶς πέταξαν σά μπαούλα στ' ἀμπάρια κι οὔτε ἀέρα ν' ἀνασάνουμε μέχρι τό Λίβανο.

Δέ ξέραμαν κι ἐμεῖς, ἀμάθητ' ἄνθρωποι εἴμαστε. Ποῦ νά μιλήσεις.

Μόνο ὁ Τόλης ὁ Ζγολόμπης ἄντεξε: δέν τόν ἔπιακε ἡ φουρτούνα αὐτόν. Τ' ἀπόγεμα μᾶς φόρτωσαν στ' αὐτοκίνητα καί περάσαμεν πάνω ἀπ' τό Λίβανο. Ἐκεῖ ἔχει ὄλο βίλες καί βγαίνεις σέ χίλια μέτρα ὑψόμετρο. Κάποτε φτάσαμεν στή Δαμασκό. Ἐχω μιὰ φωτογραφία στή Δαμασκό σέ μιὰ ὄραια βρύση μέ τροῦλο, μαζί μέ τό Μήτσο Παπανικόλα καί τόν Τόλη Ζγο-

«Μᾶς ἔριξαν στ' ἀμπάρια σ' ἓνα ρουμάνικο βαπόρ' πού τό 'λεγαν ΤΑΤΣΙΑ...»

λόμπη. Σάν τώραγια θυμᾶμαι, ξημέρωνε 5 Νοέμβρης τοῦ 1935.

“Ὅπως χαζεύαμε στούς δρόμους, βλέπω μιά ἐκκλησιά δική μας. Μπήκαμε μέσα κι ἓνας ἐπίτροπος μᾶς ἔβαλε νά κάτσουμε σέ καρέκλες. Ὁ δεξιός ψάλτης ἔφελνε ἑλληνικά, ὁ ἀριστερός ἀράβικα. Ἀπορέσαμε κι ἐμεῖς· στήν ἄκρ' τοῦ κόσμου ν' ἀκούσεις ἑλληνικά; Τό εὐαγγέλιο ὁμως τό 'παν ἑλληνικά. Μπήκαμε ὕστερα στά λεωφορεῖα, τέσσερα μαζί στή σειρά, γιά νά περάσουμε τήν ἔρημο. Σέ κείνο τό μέρος κρατοῦσε ληστές κι ὅσο νά 'ναι εἶχαμε φόβο.

Φτάσαμε καμιά φορά στή μέση, σ' ἓνα ἀεροδρόμιο κοντά. Ἐκεῖ κατεβήκαμαν. Ἦταν κάτι σά μᾶρ καί μᾶς ρώτησαν ἂν θέλουμε τίποτα. Ἐμεῖς νά μή πληρώσουμε πολλά εἶπαμε: Ἐέ! φέρε μας ἓνα ποτό. Εἶτε ἓνα ἔπαιρνες, εἶτε ἄλλ, τό ἴδιο θά πληρώνες. Ἐτσ' εἶναι, μωρές παιδί, ἀταξίδευτ' ἄνθρωποι εἶμασταν.

Τέλος πάντων, ἀποκεῖ πήραμε τρένο. Στά σύνορα μᾶς ἔκαναν ἔρευνα. Τί ἦταν αὐτό πάλι, μοῦρχονταν σά γαργάλημα, ἀλλά κρατήθηκα ἀπό φόβο.

Φτάκαμε καμιά φορά στό Πολιτζάρο. Ἐκεῖ ἐμαθάμαν πού ἦταν κι ἄλλοι χωριανοί. Ἐνα ἀφτού καί πᾶμε στή βέλγικη ἐ-

ταιρεία για δουλειά. Ἀμέσως, τὴν ἄλλη μέρα κιόλας, μᾶς ἔστειλαν στίς γαλαρίες.

Μᾶς πλήρωναν τότε 50-70 ρεάλια τ' ἡμέρα σάν τούς εὐρωπαίους, γιατί εὐρωπαίους μᾶς εἶχαν κι ἐμᾶς. Οἱ ντόπιοι ἐργάτες ἔπαιρναν, τὸ πιό περσότερο, 10 ρεάλια. Ζέστ' κούρασ' καί πολύ ὕγρασία στίς γαλαρίες, ἀφοῦ πνίγονταν ἡ ἀναπνοή στά δύο μέτρα. Προπαντός γιά τούς μινადόρους καί μποξατζήδες βάζανε μιά μηχανή μέ πεπιεσμένο ἀέρα. Ἐμεῖς δουλεύαμε στά ὑποστηλώματα καί στά γιοφύρια.

Νά θαύμαζες πῶς ἔγινε αὐτή ἡ γραμμή! Ὅλα σκέμια καί βράχος, ποῦ νά σπάσεις. Κρεμιούνταν οἱ ἐργάτες μέ τριχιές γιά νά βάλουν φουρνέλα κι ἔτρεμα ὀλόκληρος. Ἐκεῖ εἶχαμε καί πολλά θύματα, ντόπιοι οἱ περσότεροι. Ἄστα, μή σέ παρ' ὁ Χάρος. Τότε δέν εἶχαμε οὔτ' ἀσφάλιση οὔτ' ΙΚΑ. Εἶμασταν μαθημέν' ἀπ' τὰ μπλούκια κι ὅσο νά 'ναι δυσκολευτήκαμαν. Τά μπλούκια εἶχαν ἄλλ' ῥέγουλα, λιγότερο ζόρι.

Οἱ ντόπιοι δούλευαν μαζί μας. Ἕσυχ' ἀνθρώποι, σάν ἀρνιά. Φτώχεια ὅμως καί τὸ μέγα ἔλεος. Θυμᾶσαι τὰ παντελόνια τὰ τσάρλεστον; Τέτοια φοροῦσαν, τσίτια, τιποτένιο πράμα. Μάζευαν τὰ ρούχα στό γόνατο γιά νά μή πατήσ' τὸ φκιάρ' στό κρέας. Δέ ζορίζονταν μέ τίποτα. Δούλευαν ἀργά καί μέ τὸ πάσο τους.

Τραβοῦσαν χασίς' ντουμάνι, ὅλοι μικροί καί μεγάλοι. Ἕνα κομμάτ' ὅσο τὸ νύχι, τὸ 'βρισκες μέ μισή πεντάρα. Μαζεύονταν γύρα γύρα στή φωτιά σταυρογόνατα καί ντουμάνιαζαν μέ τὴν ἴδια πίπα.

Μόλις πατήσαμεν τὸ ποδάρ' στήν Περσία, μοῦκανε ἐντύπωση ἡ ζητιανιά. Περπατοῦσες στό δρόμο κι ἄπλωναν συνέχεια τὰ χέρια γιά μπαξίσι. Τά πρόσωπά τους παραμορφωμένα ἀπό εὐλογία. Πολλοὶ βλογιοκομμένοι, μπορῶ νά σ' πῶ, ὁ μισός πληθυσμός. Τά ἀφροδίσια ἦταν πάλι πολύ ἐξαπλωμένα.

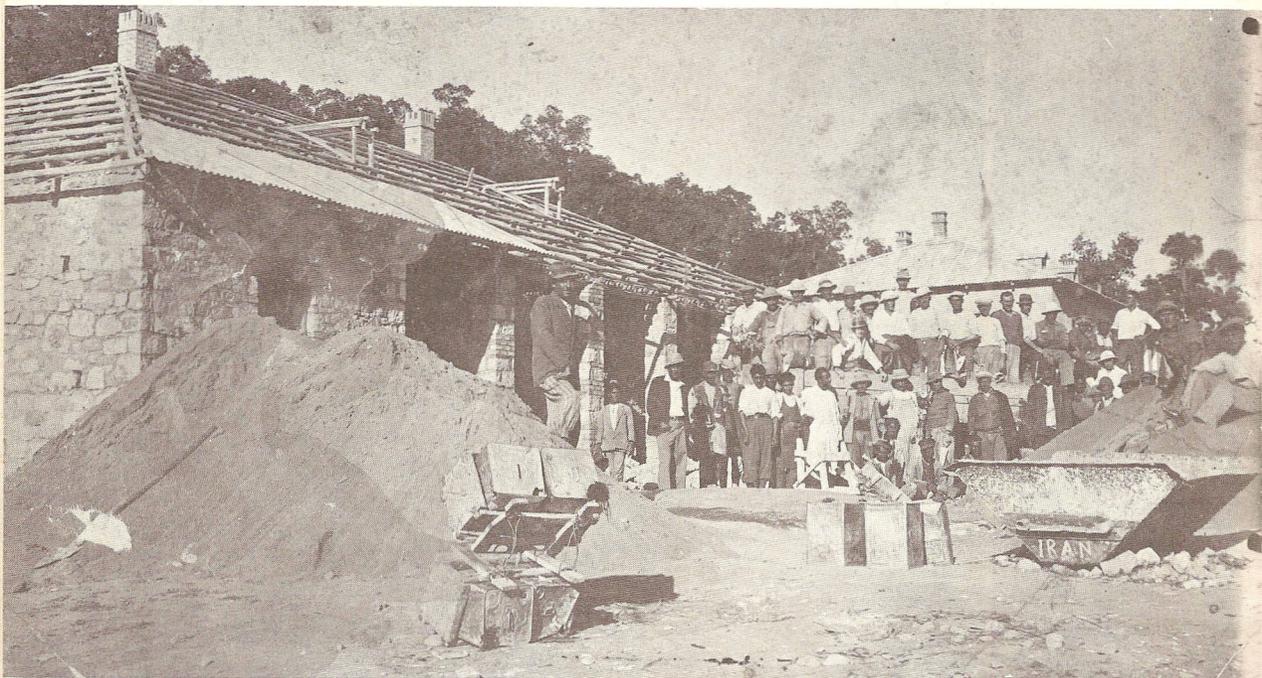
Ἄπ' τὸ χωριό εἶμασταν καμιά δεκαπενταριά. Οἱ δύο ἀπὸμ' ναν ἐκεῖ. Ὁ μακαρίτης ὁ Βασίλης Μπύρκος μ' ἀπὸμ' νε στά χέρια. Δέν μπόρεσα νά τόν γλιτώσω. Ἄπ' τὸ Μπουροτζί μέχρι τὴν Τεχεράνη ἤθελες 500 χιλιόμετρα γιά νά βρεῖς γιαιτρό. Κι ὁ μακαρίτης ὁ Ἀποστόλης Παπαγιώρης πέθανε πρόωρα ἀπό δυσεντερία. Δόξα τὸ

Δαμασκός, 4 Νοεμβρίου 1935

Γέφυρα στό Πολιτζάριο

“Έξω απ’ τό 60 λόντ

«Τό Πάσχα ψήγαμε τ’ άρνί στό σουβλί κι οί ‘Ιταλοί μās χάζευαν»

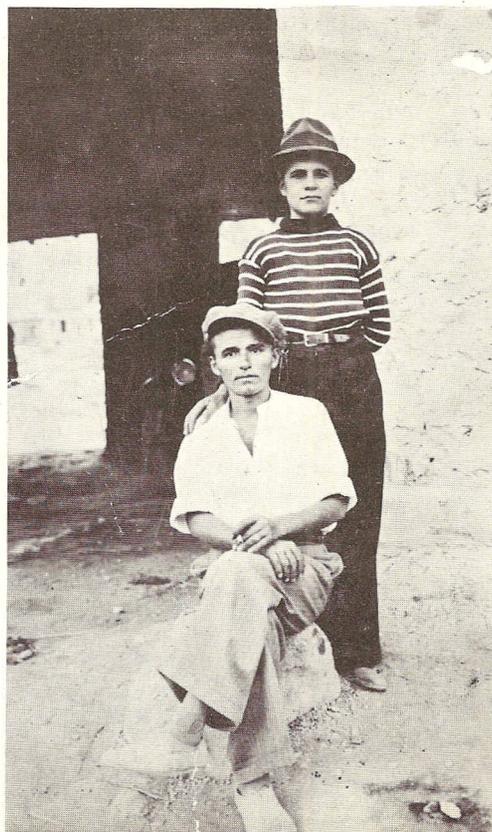

«Είμασταν πολλοί εργάτες απ' όλα τὰ ἔθνη...»

“Ωρα σχολῆς. Τόλης Πάσχος (ἄρθιος) καὶ Μιχάλης Γκόρτσος

Πέρσες ἐργάτες

«Βριθήμων Αθέρσας Τη 24-3-37

«Πίστευαμε θάρα να βουναί και σχή.
σε τὴν ἀέρα και σήρε εἰ τοῖς
αὐδαίματ' μου και πῶτα καζημοί.
ρα. και ἀδελφικὴ ἀδωαγμαῖ
ὁ αὐδαίματ' ἀδελφικὴ

«Κάρτα μου πέρασε βουνά
καὶ σχίσε τὸν ἀέρα...»

Θεὸ γυρίσαμε ζωντανοί.

Ἄπ' ὄλα τὰ ἔθνη εἶμασταν, Βούλγαρ',
'Ιταλοί, Σέρβ', Ἀρβανίτες. Δικοί μας
ἦταν πολλοὶ ἀπ' τὴ Χαλκίδα, καλοὶ μινα-
δόροι, Καρπάθιοι κι ἄλλοι. Αὐτοὶ οἱ Καρ-
πάθιοι δούλευαν χρόνια στὴ Λιβύη. Πέ-
ρασαν μὲ τὸ βαπόρ' ὄξω ἀπ' τὸ νησί τους,
χωρὶς νὰ κατέβουν, καὶ τράβηξαν ἴσια γιὰ
Περσία.

Ἄμα εἶσαι ξένος, ὅπως καὶ νὰ τὸ κά-
νουμε, δυσκολεύεσαι. Ἄμ, βέβαια. Ἐμεῖς
τώρα ξέν' ποῦμασταν, τί νὰ κάνουμε; Σάν
χαζοπούλια φέραμαν γύρα - γύρα. Σάμπως
εἶχαμαν κἀναν ὁδηγὸ νὰ μᾶς πεῖ, ὅπως πη-
γαίνουν σήμερα οἱ τουρίστες;

Πηγαίναμαν ὡς ἓνα διάστημα καὶ βέ-
ζαμαν σηματοδοτρεῖς γιὰ νὰ μὴ χαθοῦμε καὶ
χάσουμε τὸ δρόμο.

Δέ μολογοῦσαν παλιά οἱ δικοὶ μας
στὴν Ἀμερική, ὅταν πρωτοπῆγαν — τᾶλε-
γε ὁ Τάκης ὁ Ματαρᾶς — δένονταν μὲ τρι-
χιά στό δρόμο γιὰ νὰ μὴ χαθοῦν. Καταλα-
βαίνει; Στὴν ἀρχὴ λίγο, ὕστερα ὄλο καὶ
μαθαίναμε.

Ὅσο γιὰ γυναῖκες, ποῦ νὰ σκεφτεῖς τέτοιο
πράμα. Ναί μὲν μὲ τὰ μάτια ἔβλεπες, θαύ-
μαζες ὀρισμένα πράματα πού δέν τὰ βλέ-
πεις ἐδῶ πέρα, σοῦκᾶναν κάποια αἴσθησι,
ἐννοεῖται, ἀλλὰ λόγω ὅτι ἐπρόκειτο νὰ φύ-
γεις, δηλαδή δέν μπορούσες νὰ κοιτάξεις
τίποτα ἄλλο παραπέρα. Ἔτσι, πῶς νὰ σοῦ
πῶ, περαστικά δηλαδή...

Τώρα μπορεῖ νὰ πῆγε ἓνας μιά φορά,
δυσὸ, ἀλλὰ οἱ δικοὶ μας δέν κοιτοῦσαν. Δέν
ἦταν καὶ τὸ μεροκάματο. Ἄμα ἔκανες τέ-
τοια δουλειά, δέν ἔφταναν τὰ λεφτά.

Στὸ δρόμο, ὅπως περπατοῦσες, βγαί-

ναν κατ' ρουφιάνοι σωματέμποροι. Σοῦ-
λεγαν θέλεις γυναῖκα;

Χαμένα, δέν ἦταν τίποτα, ζητιανιά...
Οἱ δικοὶ μας, δέν πατούσαμε εὐκολὰ τὸ
στεφάν' μας. Ἄά, τὸ κρατούσαμε αὐτό.

Ἔχω ἀκουστά γιὰ κατ' χωριανούς μας,
παλιά βέβαια, δέν ζοῦν τώρα.

Δούλευαν στὴ Σπάρτη μιά παρέα καὶ
δυσὸ ἀπ' αὐτούς ἀρρώστισαν καὶ πῆγαν στοῦ
γιατροῦ.

- Καλημέρα γιατρέ...

- Καλῶς τοὺς μαστόρους...

Μέ τοῦτα καὶ μὲ τ' ἄλλα κατάλαβε ὁ
γιατρός.

- Πόσο καιρὸ ἔχετε νὰ πᾶτε μὲ γυναῖκες;

- Κἀνα δυσὸ χρόνια, γιατρέ.

Τοὺς λέει ὁ γιατρός νὰ πᾶν σέ
γυναῖκες, γιὰτί θά πεθάνουν. Ἄναγκά-
στηκαν κι ἤρθαν στοῦ χωριό. Δέν πατάμε
ἐμεῖς τὸ στεφάν' μας, ἔλεγαν.

Κρατούσαμε τίς γιορτές μας, εἴτε
Πάσχα εἴτε Ἀποκρίες. Πηγαίναμε ἀπό
λότ σέ λότ πού ἦταν οἱ δικοὶ μας κι ὄλο καὶ
γλεντούσαμε.

Θυμᾶμαι εἶχε ἄφθονο κρασί, γιὰτί ἐ-
κεῖ ἦταν πολλὰ ἀμπέλια καὶ πολλὰ καλά
φύτρα. Σ' ἐπιανε τὸ παράπονο καὶ δόστου
χορὸ καὶ τραγοῦδ' μὲ τὸ στόμα. Δέν εἶχαμε
ὄργανα βέβαια, ἀλλὰ ἡ ξενιτιά σέ μερα-
κλώνει.

Μιά Ἀποκριά ντυθήκαμε μασκαρά-
δες μεταξύ μας. Κἀπ' τὴν ἔχω αὐτὴ τὴ φω-
τογραφία· θά ψάξω νὰ τὴ βρῶ, γιὰτί εἶμαι
ὁμορφος, ἔχω καὶ μουστάκ', νομίζω. Ἐνα
Πάσχα ψήσαμε κι ἀρνί. Ἐτυχε ἐκείνη τὴ
χρονιά νὰ πέσει καὶ τὸ Πάσχα τῶν καθο-
λικῶν. Ψήναμε τ' ἀρνί στό σουβλί κι οἱ

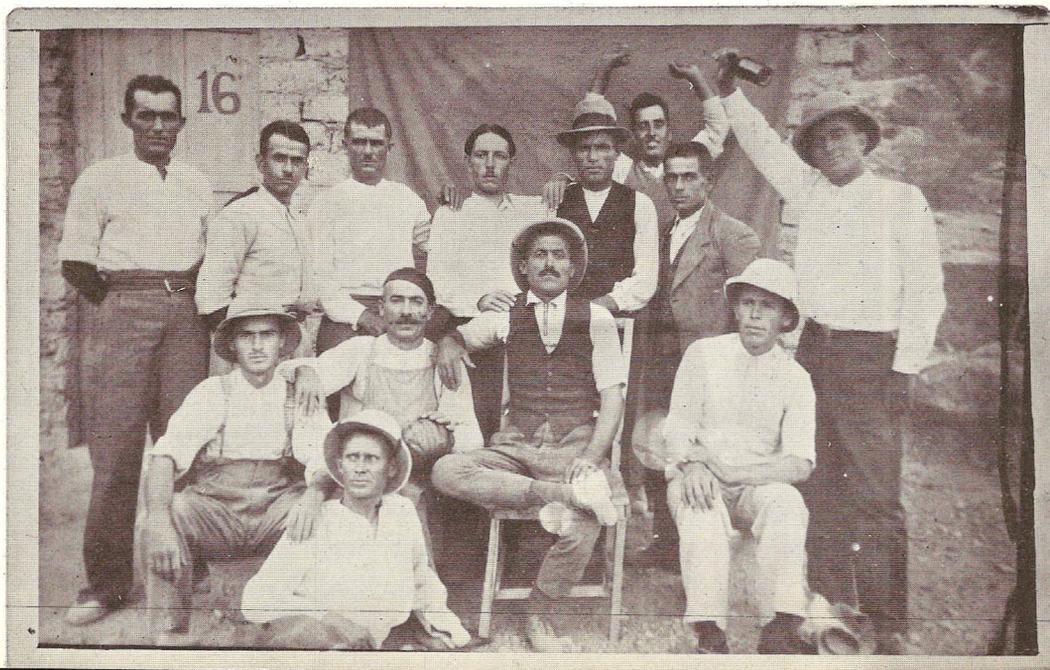
Ἀποκριές στὴν Περσία

Ἱταλοὶ μᾶς χάζευαν.

Συνήθως στά γράμματα πού στέλνα-
μαν, γράφαμαν λίγα πράματα. Ἐνάκαθεν
οἱ μαστόροι δέ γράφαν τίποτα. Ἦταν ὀρι-
σμένοι πού δέν ἤξεραν γράμματα καθόλου

Μετά τό πασχαλινό γλέντι στά ξένα

καί πήγαιναν στὸν ἄλφα καί στό βῆτα νά
τούς γράφει. Ἔτσι ψυχρά δηλαδή, δέν
μποροῦσες περισσότερα, γιατί εἴχαμε πε-
ρισσότερο σέβας στούς μεγαλύτερους. Δέ
μποροῦσαμε νά ἐκφραστοῦμε, ὅπως ἐκ-

φράζεσαι τώρα, γιατί τότε τό διάβαζαν τό γράμμα ὁ πεθερός κι ἡ πεθερά. Καμιά φορά γράφαμαν στιχάκια, γιατί δέν ἦταν εὐκολο στόν ἄντρα ἢ στή γυναίκα νά ἐκφραστεῖ καλύτερα καί τ' ἄλεγε ἔτο', μέ σκεπασμένο τρόπο.

Δύσκολα νά κεντήσεις γράμμα τότε, γιατί τό αἶσθημα τῆς ντροπῆς ἦταν σέ μεγάλη κλίμακα.

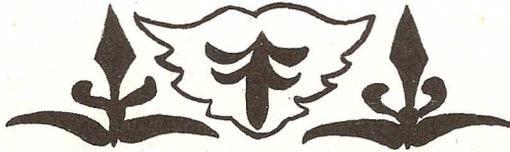
Οἰκονομία ἢ τσιγκουνιά, ὅπως καί νά τό ποῦμε, ἔπρεπε νά γίνει. Δέν ὑπῆρχε, ρέ παιδιά, δουλειά, δύσκολα χρόνια. Πήγαμαν στήν Περσία, εἶδαμαν ὅτι ἄλλαξε ἡ κατάσταση. Ἔπρεπε νά τρῶμε, ὅπως τρῶγαν οἱ ἄλλοι, οἱ εὐρωπαῖοι δηλαδή. Τρῶγαν περισσότερο κρέας αὐτοί, περισσότερο κι ἐμεῖς.

Τρῶγαμαν συσσίτιο κι ἀφοῦ τό μάγειρα τόν πλήρωνε ἡ ἔταιρεία, δέν μποροῦσες νά κάνεις μόνος σου φαῖ, ὅπως παλιά μέ τά μπλούκια.

Στά δύο χρόνια ἡ δουλειά λιγότεψε:

μετά κόπ' κε καί τό συνάλλαγμα κι ἀναγκαστήκαμε νά γυρίσουμε. Παραλίγο νά χάσουμε τά λεφτά, γιατί ὁ σάχης τῆς Περσίας σταμάτησε τό συνάλλαγμα. Ἐμεῖς ἤρθαμαν στήν Ἑλλάδα πρῶτα κι ὕστερα μᾶς ἔστειλε τά λεφτά ἀπ' τό Βέλγιο ἡ ἔταιρεία. Οἱ περισσότεροι τά κρύψαμαν κι ἄλλοι τᾶκαμαν χρυσό. Ἐνοιζαμαν τρύπες μέ δρέπανο στά κρεβάτια ἐκστρατείας καί τά κρύψαμαν. Ἄλλοι τά ράψαμαν στίς φόδρες ἀπ' τά ροῦχα. Ἄν τῶβαζε ὁ διάβολος καί μᾶς ἔπιαναν; Εὐτυχῶς πού τά γλυτώσαμε. Ξέραμαν ἀπ' τούς κυρατζῆδες παλιά πού τᾶκρυβαν στά πέταλα, στά μπλάρια. Νά καί τώρα στήν Κατοχή στό Τσιάμ' κο, ξέρω ἕναν δικό μας πού κατάπιε τή λίρα σ' ἕνα μπλόκο κι ὕστερα τήν ἔχεσε καί τήν ξανάβαλε στήν τσέπη του.

Πάντως φέραμε κατ' παραπάνω λεφτά: ὄχι ὅμως σπουδαῖα πράματα, γιατί ἦταν λίγος ὁ καιρός κι εἶχαμε φόβο γιά τό συνάλλαγμα.

οἱ ἀνταποκριτές μας:

- ΑΓΡΙΝΙΟ:** Μιχάλης Χρυσάφης - Χρῖστος Σερῖφης, τηλ. 27.324
ΑΘΗΝΑ: Γιάννης Γκόρτσος - Εῦη Δούκα - Κούλα Περώνη, τηλ. 32.49.057
ΓΙΑΝΝΕΝΑ: Κώστας Κοντοζήσης - Μενέλαος Τζάφος, τηλ. 21.961 — Ἀπόστολος Κουρλός, τηλ. 33.284
ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑ: Ἀγαθή Τζάφου - Κώστας Μαυρομάτης, τηλ. 22.919
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Σπύρος Χατζῆς, τηλ. 271.363 — Παῦλος Καραγιάννης, τηλ. 820.770
ΚΑΡΔΙΤΣΑ: Θεοφάνης Παπαγεωργίου - Χριστόφορος Σερῖφης, τηλ. 233.720
ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ: Βασίλης Ζαφείρης, τηλ. 0655 - 31.210
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ: Γρηγόρης Νίτσος - 22 - BARKLEY LT BOX HILL 3128
Η.Π.Α.: Γεώργιος Τσοῦβαλης, 427 MAIN STR. ART. 8 FORT LEE N. J. 01024
ΚΑΝΑΔΑΣ: Θανάσης Γκάσιος, 12.180 — LOUIS JADON - MONTREAL, PQ - KANADA

Κεντρική διάθεση στήν Ἀθήνα: βιβλ. ΔΩΔΩΝΗ, Ἀσκληπιοῦ 3.

ΓΥΝΑΙΚΟΚΟΥΒΕΝΤΕΣ...

Τό κείμενο δίνει μιά πραγματικότητα,
δέν τήν ἀναλύει. Αυτό τό
ἀφήνει στόν ἀναγνώστη.

Πρόσωπα γραμμένα στή μνήμη τοῦ
καθένα μας μιλοῦν.

Ἔνας λόγος γεμάτος σιωπές καί
ὑπονοούμενα, ἀδρός καί ζεστός
μαζί, ἀνακαλύπτει ὅσα συγχρόνως
κρύβει.

Γράφει ὁ
Γιῶργος Φ. Βλάχος
ἀπό τή Βούρμπιανη

Πυρσογιαννίτισσα στά 1909

– Χάραξε, 'κριβή, χάραξε... 'Οή! 'Οή!...
Δάλησαν τά 'ρνίθια. 'Ακούστ 'καν σιουρή-
ματα π 'θενά;... Ποιός ξέρει. Νά βγάλωμε τά
ζωντανά. Γιά!... κάτ 'ἀκούστ 'κει!... "Ἡ μοῦ
κάνουν τ 'αὔτια, σκοντή... Ξέρω κι ἐγώ;... Ν'
ἀφήκω ψιά φυρό τό παράθυρο... 'Αά, αά!
τόρα σιουρίζε ὁ ἔρμος. Πού νά... σιουρίζ 'ς,
ντέ!... ὦχ, ὦχ, ἡ μέση μου! Μέ χώρισε, μέ χώ-
ρισε... "Ἐκα, ἔκα νά πάρω καί κ 'ένα 'γγειό...
Μωρέ! πιάστ 'κα ντίπου...

"Ἐε, ἔε!... Θά μέ ἀρετε σβάρνα, ἀντάμα
μέ τ 'ἀγγειά... Σάν τά θηρία, 'κριβή!... 'Ἐσύ,
μωρ 'κενούτα!... 'Αμ 'ἔσύ 'σαι φρόνιμη, εἴ-
σαι καλή ἔσύ. Τί γυρεύεις πάλε..., ἔχω ἄδεια
τήν ποδιά κασαρή..., ἀντε τώρα νά πᾶς νά
βοσ 'ἦσ 'ς μέ τς ἄλλες, δέν εἶχαμαν περίσσιο
σήμερα...

.....
Μωρή, δέν εἶχαμαν καί κανένα γράμμα.
Τί γίνετ 'ἐκεῖνος... "Ἐχει κάμποσον καιρό!...
Μᾶς ἀστόησε. Δέν ἔχει δουλειές, ποιός ξέρει...
"Ἄς εἶναι καλά καί!... Δέν τά βρίσκουν ἔτοι-
μα... Μπορ 'νά 'χωμ 'ἀπόψε κ 'ένα χαμπέρι.
Δέ θυμέμαι καί τί εἶνορο εἶδα. Τάχα πήγαίνα
γιά κλέτισιο μέ τήν Κώτσαίνα... Φαρμάκια.
'Οή!... Τόν ἄλλον τόν ἐπιακαν οἱ θέρμες
σιακάτω...

'Αλήθεια, νά πάω καναδού στράτες στή
βρύση, νά γιομίσω τό κακάβι. Θέλομε νά
ζ 'μώσωμ 'αῤργιο... Θά πορέσωμε σήμερα μέ

«Λάβε κορμί δίχως ψυχή και μάτι δίχως δάκρυ...».

καμιά πίττα, μάζεψα κατ' καλά τσάκνα, νά κάψωμε τή γάστρα. Ξέφ' γε κι' εκείνο τό ἔρμιο τό τουρκί, φεύγ' ὄλη ἢ στάχτη. Ποιόν νά βροῦμε, νά τοῦ πιάνουν λίγο τὰ χέρια, νά τό συμμαζέψ'...

Γιά τήρα τί γένετ' ἐκεῖ πάλε, 'κριβή!... "Αφ' καν τ' ν πόρτα χαλαμαντάρι καί μπήκαν τὰ κοτιά μέσα, τ' ἀλώνισαν ὄλα!... Ξιού, ξιού, ξιού, μαῦρες!... Πού νά σᾶς φάει τό γεράκι!... Πότε προφτακέταν, ἴσια!... Σᾶς κιτρινίσει!... Κόκα τό μάτι! Νά μή σᾶς ρᾶζ' τίποτα... Θ' ἀπολύκ' ὁ δάσκαλος τὰ παιδιά ὅπου νά 'ναι, γιά γιόμα. Νά τρίψω καμιά κολοκύθα... μέ λίγα πίτουρα..., νά τ' ἀνακατέψω στό τεψί, νά τάχω ἔτοιμα... Κι' ἄλατ' θέλω νά τρίψω, μᾶς σώθ' κε... ἔ, οὐ! τί νά πρωτοφκιάσεις! Δυό χέρια εἶναι... Γιά, νά πάρω λίγο μέ τ' σκούπα ἐδῶ, π' τό 'φκιάκαν ἀλώνι... Νά πάρω τή

ρόκα... 'Εδῶ τ' ν εἶχα σκαριασμένη... Ποδάρια ἔκαμε κι' αὐτή!... Δέ φτουράει τοῦτο τό γνέμα, ὄλο κουτσιόμαλλα... "Ὅ,τι προφτάκω ὅσο νά 'ρθουν τὰ παιδιά... Φρρρ... φρρρ...

Ρόκα μου καί ροκούλα μου, γνέθε μου, νά σοῦ μολογῶ τὰ πάθη τῆς καρδούλας μου!...

'Οή, ὀή!... Γιά, λέει, ἦταν καμιά βολά τρεῖς συντροφάδες... Τά χαμένα!... Μωρέ!... Δέν ἔμαθάμαν τί γίν' κ' ἐκεῖνος ὁ μαῦρος πού βάρεσε. Βάρεσε πολύ, ποιός τό ξέρει... Κι ἔχει τόσα στόματα πίσω! Θέλει ἀμπάριασμα... Ζαερέ... Μέ τί!...

Τ' ἀπόληκαν τὰ παιδιά. "Ἐκαμαν γυμναστική ὡς τὰ τώρα, τὰ κόσεβαν ὡς τοῦ Ντράτση τό μνήμα...

Νά πάου 'κόμα καμιά στράτα γιά νερό, ὅσο νά 'ρθουν τὰ γίδια. "Ἐχω καί τὰ σκουτιά ἀκόμα ἀπλωμένα στά βαρεσιά. Νά τὰ μάζεψα ὅσο φέγγει... Ντέ!... Τί ἀντάρα εἶν' αὐτή πό 'πεσε πάλε τέτοια ὄρα! Δέ γλέπς ὀμπροστά σου. Θά πές κ' ἕνας λύκος στό κοπάδι. Ποιό παιδί νά βάλωμε νά τραγουδήσ', νά φύγει...

'Ντάρα, 'ντάρα τσουκαντάρα, πέσε πάνω, πέσε κάτω, πέσε στό βαθύ τό λάκκο, νά 'ρθ' ὁ Γιάννης μέ τσιμπίδι, μέ βελόνι,

μέ τοῦ πόντικα τό πόδι...

Μίκριν' ἡ μέρα, δέν προφταίν' ζ νά κάνεις τίποτα... Λές νά 'χωμε κ' ἕνα γράμμα 'πόψε; Ποιός νά μᾶς τό 'φερνε... "Ἐχομε κ' ἕναν στ' ἀργαστήρια... Νά κατέβαινε κ' ἕνα παιδί νά ρωτήσῃ...

Γιά, ἦρθε καί τό κοπάδι. "Αχ! οὔρσες, οὔρσες!... Δέ σᾶς φτάν' ὁ δρόμος! Καβάλλα, τὰ βαρεσιά!... "Ἐλατε νά σᾶς βάλω λίγο κολοκύθα... "Ἡρθεταν ὄλες; Ποῦ εἶναι ἡ γκέσα, ἡ λιάρα... Θά μέ ρίξετε καταῆ, γιά μολό 'ημα!... Δέ θέλω καί πολύ... "Ἐλατε τώρα...

.....
"Απόστασα, δέ μπορῶ ἄλλο! Θέλω νά πάω νά ξαποστάσω τώρα, νά ραχατιάσ' λίγο τό κορμί μου... Δέ βαστῶ ἄλλο, δεῖλιασ' ἡ ψυχή μου... Φτάνει τόσο! "Ἐχουν κι' ἄλλοι ἀράδα! "Ἐ, οὐ!...

«Ντάγκ... ντάγκ... ντάγκ...»

Μωρέ βράδνασε!... Πότε βράδνασε!... Κρεμάστ' κ' ὁ παπᾶς στήν καμπάνα!... Βράδνασε... Πότε πέρασ' ἡ ὄρα!... Πότε, 'κριβή, πότε!... 'Οή!... ὀή!...

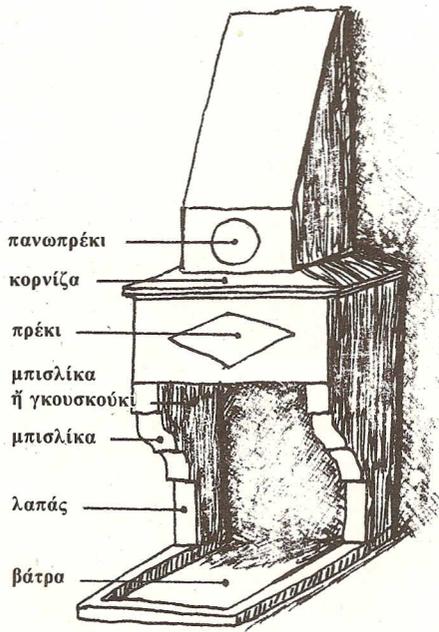
Πυρσογιαννίτικα τζάκια

Στή δεύτερη περίοδο της τουρκοκρατίας η οικονομία της Ήπειρου, όπως και των άλλων ελληνικών περιοχών, βρισκόταν σε μίαν άνοδική πορεία, μολονότι πήν εμπόδιζαν σκληρότατα φορολογικά μέτρα των τουρκαλβανών μπέηδων. Τά άναπτυσσόμενα άστικά κέντρα και τά όρεινά βιοτεχνικά κεφαλοχώρια πρόσφεραν δουλειά με κέρδος στά περιφερόμενα μπουλούκια των μαστόρων μας. Από τίς άρχές του 19ου αιώνα χτίζονται νέες και πλουσιότερες κατασκευές. Τά περίτεχνα σκαλιστά τζάκια και οι κτητορικές επιγραφές πού σώθηκαν μās επιτρέπουν νά συμπεράνουμε μίαν οικονομική άνοδο των χωριών της Κόνιτσας.

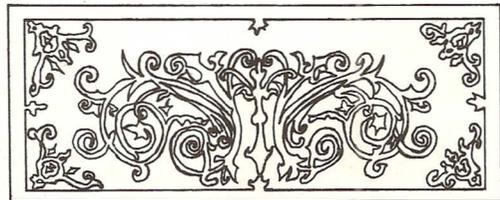
Τζάκι - έργο του Γιάννη Νίτσου (Δέδου), έντοιχισμένο στό περίπτερο της Έταιρείας Ήπειρωτικών Μελετών στά Γιάννενα.

«Τά τζάκια είναι εκείνο τό οικοδομικό στοιχείο πού κυριολεκτικά μās έκπλήσσει γιά τόν πλούτο των λύσεων του. Είναι συνήθως χωνευτά στό πάχος της τοιχοποιίας και δέν προεξέχουν από τόν έξωτερικό τοίχο. Η όρθογωνική βάση όπου άνάβει ή φωτιά είναι επιστρωμένη με ειδικό πυρόχρωμα και αποτελεί πήν άνω έπιφάνεια της βάτρας,

(Δημητριάδης Ευάγγελος, 'Η Μόλιστα τής 'Ηπείρου - Θεσσαλονίκη 1974.

μιᾶς κόγχης κάτω από τό πάτωμα, πού σχηματίζεται από πευκόξυλο. Είναι γεμάτη μέ ειδικό πυρόχωμα· κατασκευάζεται ἀκριβῶς κάτω από τό τζάκι μέ σκοπό νά προφυλάξει τά σανίδια τοῦ πατώματος ἀπό τή φωτιά. Ἡ **σκούφια** (τό πάνω μέρος τοῦ τζακιού) εἶναι κυρίως ὀρθογωνική ἢ στενεύει πρὸς τά ἄνω. Εἶναι ἐπιχρισμένη, ὅπως οἱ τοῖχοι, μέ σοβά καί στερεεῖται ζωγραφικῆς διακοσμῆσεως καί παραστάσεων, ὅπως καί ὅλο τό ὑπόλοιπο δωμάτιο. Ἡ **καμινάδα**, ἐξωτερικό συμπλήρωμα, εἶναι τετραγωνικῆς διατομῆς, διαφόρου ὕψους, φτιαγμένη ἀπό κοινή πέτρα ἢ πουρόπετρα. Οἱ διαστάσεις κυμαίνονται ἀπό 40x40 ἐκ. ἕως 80x80 ἐκ. Τό «καπέλο» εἶναι λίθινο, μονόριχτο, δίριχτο, ἢ τετράριχτο. Τά ἀνοίγματα γιά τήν ἀπαγωγή τοῦ καπνοῦ στήν καμινάδα βρίσκονται μερικές φορές σέ διάφορα ὕψη».

Ἡ συγκέντρωση ὕλικου (διηγήσεις μαστόρων, σχέδια, φωτογραφίες, σλάνιτς) δέν ἦταν εὐκόλη δουλειά. Οἱ περισσότεροι παλιοὶ πελεκάνοι πέθαναν καί τά τζάκια καταστράφηκαν ἀπό τήν ἐγκατάλειψη τῶν σπιτιῶν, ἰδιαίτερα μετά τόν ἐμφύλιο.

Δυστυχῶς, ὅσα ἐπέζησαν, εἶχαν τήν ἀσχημη μεταχείριση τῶν ντόπιων, πού ἀναίσθητα ἐξαφάνισαν τά πελεκητά «πρέκια» μέ μπογιές κι ἀσβέστη.

Τά πελεκητά τζάκια ἐμφανίζονται στίς ἀρχές τοῦ προηγούμενου αἰῶνα. Κοντά στά 1850 τά διακοσμητικά τους στοιχεῖα ξεχωρίζουν μέ τόν πλοῦτο τῶν μοτίβων καί ἐκτοπίζουν τόν παλιό τύπο τῆς «φούσκας».

Προσπαθήσαμε νά βροῦμε ἔστω κι ἓνα τζάκι «φούσκα», χωρίς ὅμως ἀποτέλεσμα.

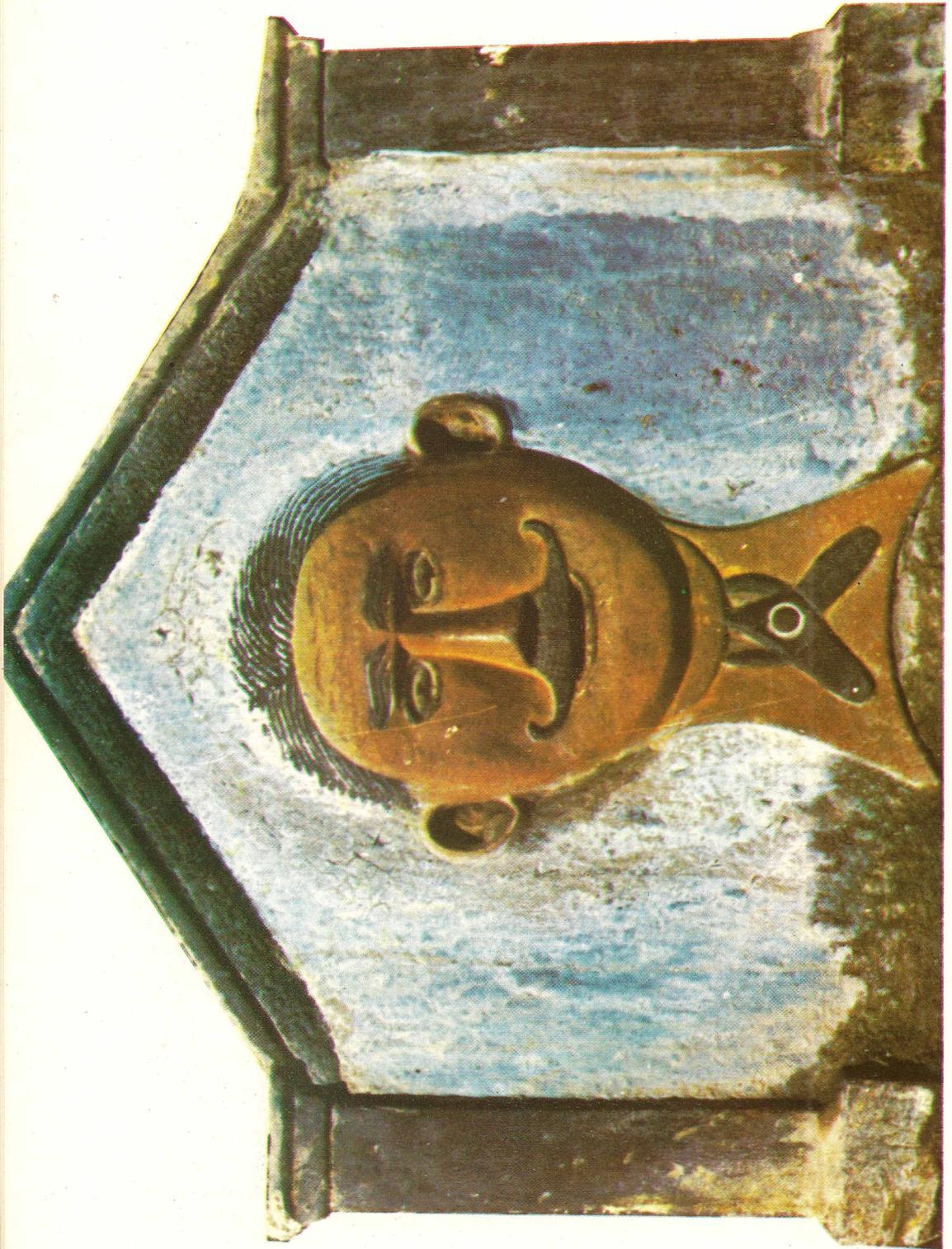
Θά ἀρκεστοῦμε στήν περιγραφή τοῦ Ἀποστόλου Ζυγολόμπη:

«Κατασκεύαζαν ἓνα ξύλινο καλούπι ἀπό τό ταβάνι ὡς ἐνάμιση μέτρο καί λιγότερο πάνω ἀπό τό πάτωμα. Τό καλούπι εἶχε τό σχῆμα τοῦ μισοῦ τρούλου καί πάνω ἐκεῖ ἔστρωναν τό γύψο ὡς τρεῖς πόντους πάχος. Μετά ἀφαιροῦσαν τό καλούπι κι ἔμεινε κρεμαστός ὁ γύψος, ἢ «φούσκα» δηλαδή. Ἡ βάση, «**βάτρα**», ἦταν μεγαλύτερη γιά νά χωράει περισσότερα άτομα καί νά μή σπάει ἢ «**φούσκα**», ὅταν σηκωνόσσανα...».

Τά πρῶτα πελεκητά τζάκια εἶναι ἀπλά στήν κατασκευή καί μέ λιτά σχέδια στά «πρέκια»,

Τό τζάκι τοῦ Γιάννη Νίτσου (Δέδου), ὅπως σώζεται σήμερα

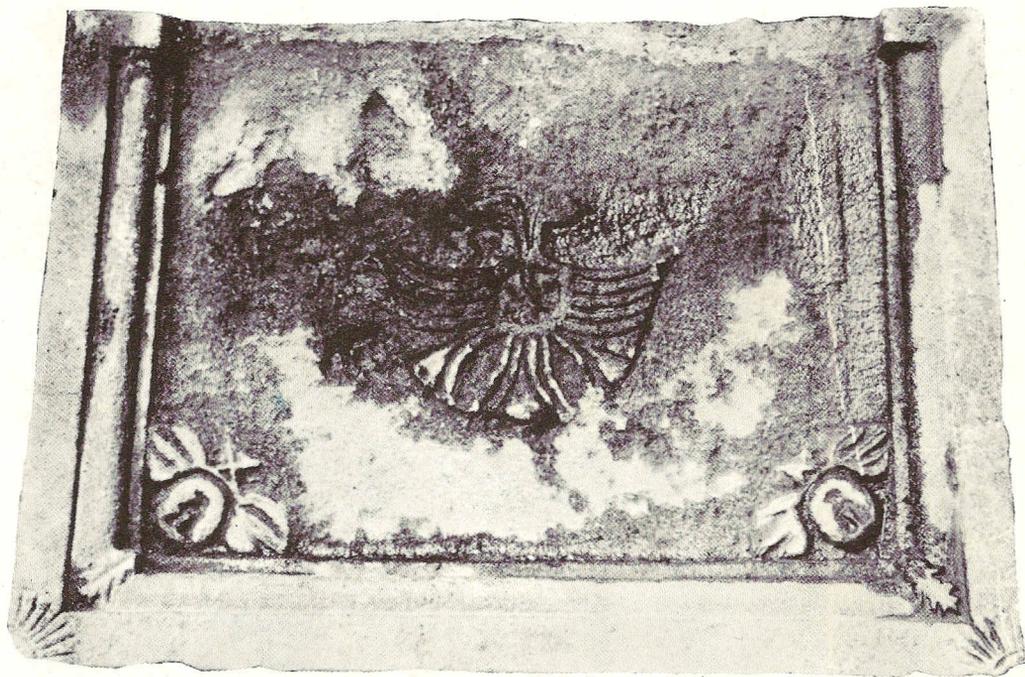
Ἐνάγλυφο κεφάλι ἀπ' τὸ πανωπρέκι

Τό πλάκι

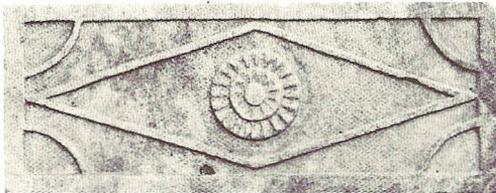
Κεφαλοκόλωνα του τζακιού

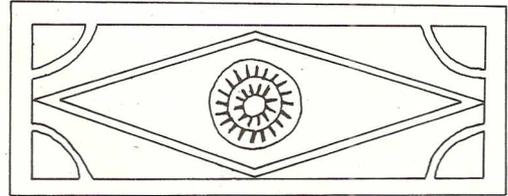
Ἡ βάτρα

Πρέκι στο σπίτι του Κώστα Φρόντζου (Κοπανάκου).

Πρέκι στο σπίτι του Κώτα Φλώρου.

χωρίς υπερβολές και γεμίσματα. Η παράσταση είναι φτωχή, αλλά τό μεγαλειό της λεπτομέρειας σέ άφοπλίζει.

Επικρατούν σχέδια από κλάρες δέντρων, πολλές φορές μέ καρπό, λουλούδια, άνθοδοχεΐα, φεγγάρια, ήλιοι και «μπακλαβάδες» (ρόμβοι). Σκάλισμα βαθύ και πάντοτε σέ πλαίσιο.

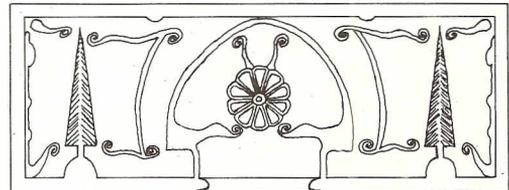
Από τά 1870 περίπου τό «πρέκι» γίνεται πλουσιότερο, προσθέτουν «πανωπρέκια», τοποθετούν χωνευτούς καθρέφτες στή «μπισλίκα» και στηρίζουν τούς «λαπάδες» σέ ανάγλυφα λιοντάρια.

Γιά πρώτη φορά σκαλίζουν τή «βάτρα» μέ δικέφαλους στό κέντρο και περιπλοκάδες στό πλευρά.

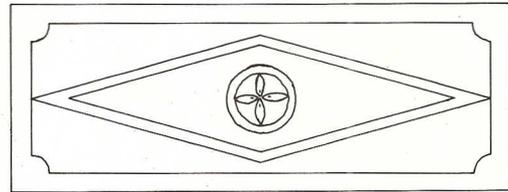
Αντιπροσωπευτικός πελεκάνος τής περιόδου αύτής είναι ό Γιάννης Νίτσιος (Δέδος) πού άφησε δυό άριστουργηματικά τζάκια.

Τό ένα βρίσκεται στή μεγάλη σάλα του περιπτέρου τής ΕΗΜ στό Γιάννενα και τό άλλο στή Γουμενίτσα. Ο Δέδος είναι άφθαστος στή λεπτομέρεια, σχεδόν υπερβολικός στό γέμισμα.

Δέν αφήνει χώρο χωρίς κέντημα· άκόμα και στή «μπισλίκα» σκαλίζει «καγκιόλια». Σ' ένα άπ' αύτά, στό τζάκι του σπιτιού του, κεντάει ανάγλυφα τή μορφή του. Εάν προσέξουμε τή μοναδική φωτογραφία του πού σώθηκε και τό ανάγλυφο κεφάλι στό «πανωπρέκι», θά διαπιστώσουμε τήν όμοιότητα. Έρχονται στιγμές πού άπορείς γιά τήν άνοχή τής πέτρας, πού ό δεξιότηχνης πελεκάνος τήν αισθάνεται και τήν

Πρέκι άπ' τό Ντουμέικο σπίτι. Σήμερα βρίσκεται στό σπίτι του Παύλου Καραγιάννη.

Πρέκι στο σπίτι του Μήτσου Ξιούνα.

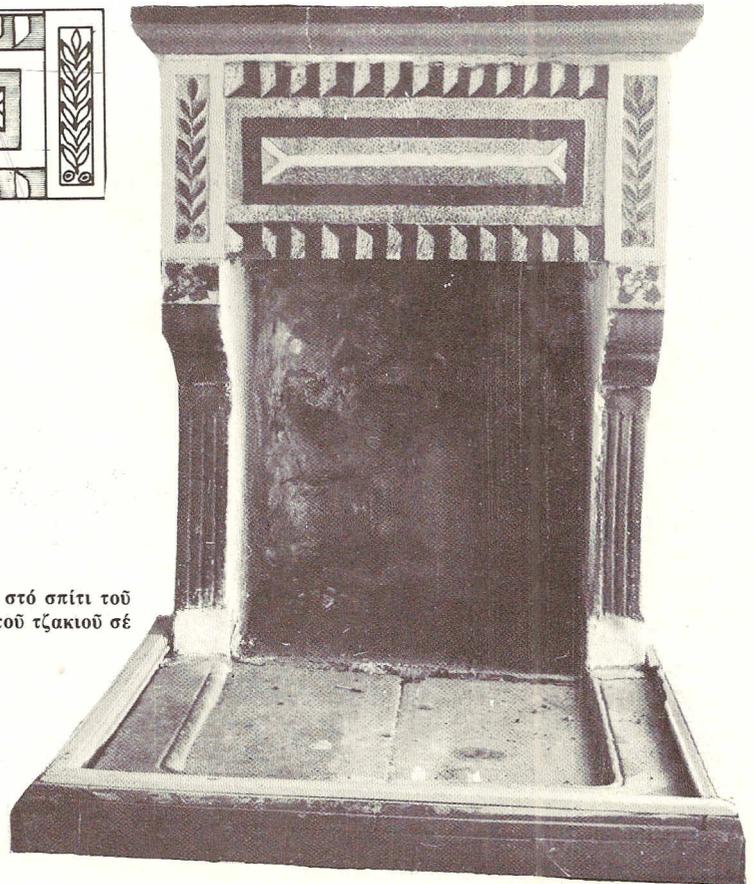
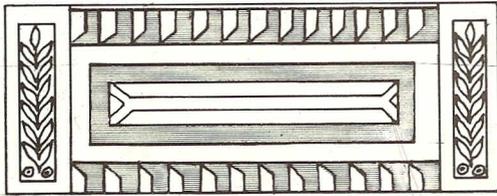
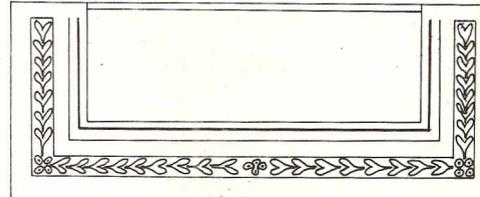
Πρέκι - έργο του Γιάννη Νίτσου (Δέδου), όπως σώζεται στό σπίτι του.

παλεύει όπως τή σάρκα.

Μιά δεκαετία πριν και μετά τήν άπελευθέρωση του '12, τά σχέδια στό «πρέκια» φτωχαίνουν και περιορίζονται σέ άδέξιες αντιγραφές μαιάνδρων. Γιά πρώτη φορά σκαλίζονται αύστη-

Τό τζάκι πού ξοκίαξε ό Βασίλης Στύλος στό σπίτι του, όπως σώζεται σήμερα. Πάνω, τό πρέκι του ίδιου τζακιού. Κάτω, σχεδιάγραμμα τής βάσης του.

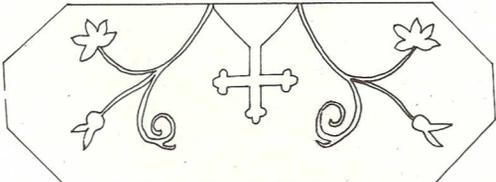
Τζάκι - έργο του Βασίλη Στύλου στό σπίτι του Μήτσου Ντόβα. Πάνω, τό πρέκι του τζακιού σέ σχεδιάγραμμα.

ποι και δικαιωτοι δικεφαλοι και εξεφαλιζονται τα λουλουδια, οι περιπλακιδες και τα φεγγαρια. 'Η νεοκλασικη επιρραση στα διακοσμητικα στοιχεια ειναι φανερη.

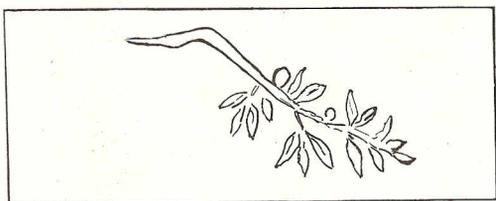
'Η ατημοφαιρα των αμελεθερωτικων κινηματων στην Μακεδονια και 'Ηπειρο, ο αφοηχος της Μεγαλης 'Ιδεας, η αυχωτερην επαφη των μαστωρων με την Παιδια 'Ελλαδα αφηλουον τα ιχνη τους στα νεακτηρα αυτης της περιοδοου. 'Ο Βασιλης Στυλιος, ο τελευτατος απο τους μεγαλους νεακδωνος του τοπου μας, ειναι το χαρακτηριστικο παροδειγμα της αλλαγης.

Στα εργα του επικρατουν οι καθαρες επιφανειες με αυστηρους δικεφαλους, μηδαικους και ανδρους και οαφνες.

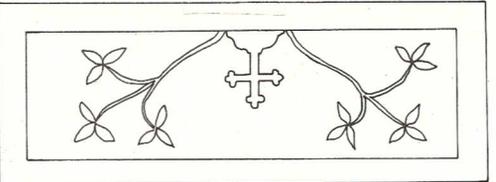
Με τη Μικρασιατικη καταστροφη και μεχρι το '30 τα σκαλιστα αραιωνουον, ωπου εξεφαλιζονται. Μαστοροι της γενης του '30 τονιζουον με θλιψη πως η τεχνη του νεακδωνου τελευτωσε στον καιρο τους.

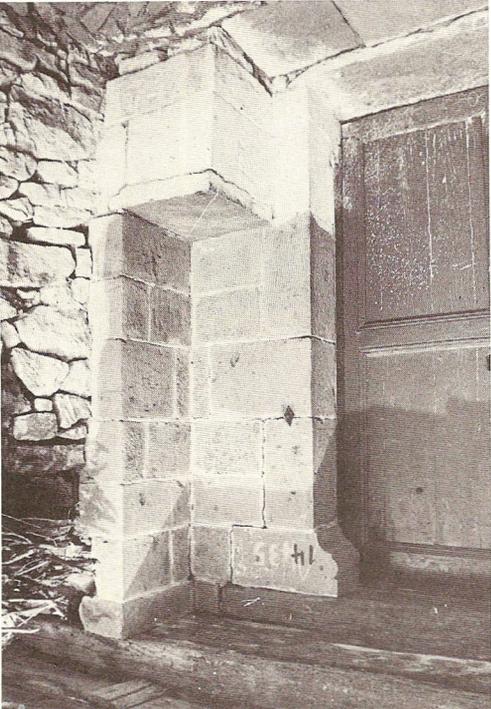
Πεκι στο στρι τοβ Ζηκου Στεκου.

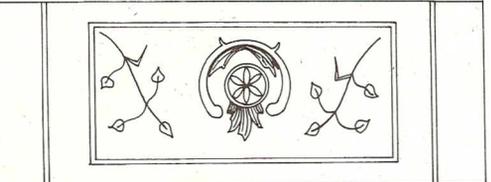
Πεκι στο στρι τοβ Νωρα Σοβλα.

Πεκι στο στρι τοβ Γιαννη Βαζουκη.

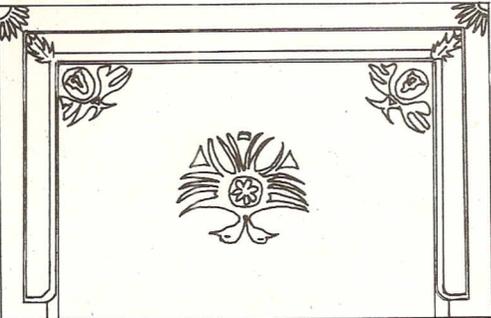

Εξωπορτα Α. Γκασιου. Καθαροτελεκημα τοβ Βασιλη Στυλιου.

Πεκι στο στρι τοβ Τοκαρου Φροβιζου.

Σχεδιαγραμμα της βασης (βασης) τοβ ρακιοβ που εφκιαζε ο Γιαννης Νιτος (Αεδος) στο στρι του.

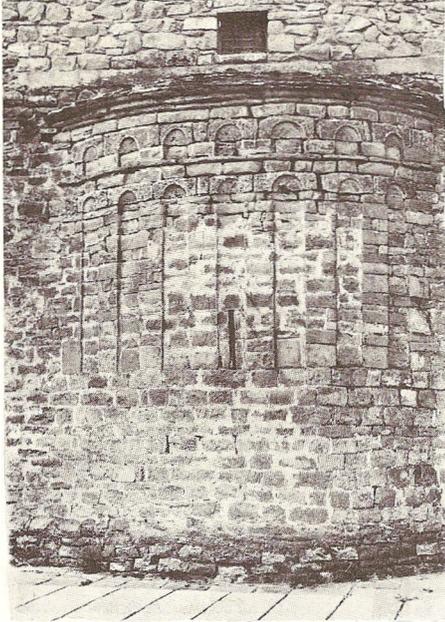
Οἱ πελεκάνοι καί ἡ τεχνική τους

Συνεργάστηκαν μαζί μας οἱ μαστόροι: Τάκης Γκουντής, Θύμιος Βατσακαῆς, Δήμος Φλίνδρης, Ἀπόστολος Ζυγολόμπης, Τόλης Βαλτᾶς, Σπύρος Βαλτᾶς, Γιάννης Μαυρομμάτης, Διονύσιος Περώνης, Σταῦρος Τσοῦβαλης κι ὁ δάσκαλος Χαρίλαος Παπαδόπουλος.

Τό ὄλικό τῆς συνέντευξης ἀπομαγνητοφωνήθηκε καί μεταφέρθηκε στίς σελίδες τοῦ « Ἄρμολοί» χωρίς καμιά παρέμβαση ἢ περικοπή, κρατώντας ἔτσι ὅλα τά πλεονεκτήματα καί μειονεκτήματα τοῦ προφορικοῦ λόγου.

«Τά μπλοῦκια τῶν μαστόρων ἐκεῖνα τά χρόνια, κοντά στό '35, εἶχαν λιγοστέψει. Εἶχε σπάσει τό παλιό, δέν ἔβγαζαν λεφτά. Λιγότεψαν κι οἱ καλοῖ πελεκάνοι. Σά νά ποῦμε, στέρεψε ἡ πηγῆ. Ἐπίσης, ἀπό κεί κι ὕστερα κανένας δέν ἔμαθε πελέκι. Μόνο μεπτά καί καλοῦπια ξέρουν οἱ καινούριοι μαστόροι. Στά χαμένα, δέν εἶναι τέχνη τά τσιμέντα. Τότε, πού λές, καί μέ τό Μεταξᾶ ὕστερα, χάλασαν τά μπλοῦκια, χάλασε κι ἡ τέχνη κι ἄρχισε ὁ καθένας νά δουλεύει γιά πάρτη του...».

Τοιχοποιία Ἁγίου Νικολάου, 1784.

Ἡ παραπάνω διήγηση ἐντοπίζει χρονικά τὸ τέλος τῶν μπουλουκιῶν τῆς περιοχῆς μας στὴ δεκαετία τοῦ '30. Οἱ τελευταῖες μετακινήσεις σταματοῦν στὴν κατοχή. Ἡ μεταπολεμικὴ ἀνάπτυξη τῶν ἀστικῶν κέντρων καὶ συνακόλουθα ὁ οἰκοδομικὸς ὄργασμός μετὰ τὴν κατάργηση τῶν παλιῶν ὑλικῶν (πέτρα, πλιθί, σχιστόπλακα) καὶ τὴ χρήση τοῦ τσιμέντου ἀφήνουν στὸ περιθώριο τοὺς παλιούς μαστόρους καὶ τὴν τεχνικὴ τους. Ἡ ἀλλαγὴ τοὺς βρῆκε ἀπροετοίμαστους. Δὲν εἶχαν τὴ δύναμη, τίς δυνατότητες ν' ἀντισταθοῦν. Ἡ ἐνσωμάτωση στὸ νέο ρυθμὸ δουλειᾶς ἀπαιτεῖ ἀλλαγὴ νοοτροπίας, πού γιὰ τοὺς παλιούς τεχνίτες τῆς πέτρας εἶναι ὀδυνηρὸ καὶ ἀδύνατο μαζί σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία.

Οἱ σύγχρονες κατασκευές ἀπαιτοῦν ταχύτητα στὴν ἐκτέλεση, ἀπαιτοῦν ποσότητα καὶ ὄχι ποιότητα. Τὰ μπουλούκια ὅμως λειτουργοῦσαν μετὰ κοινούς παρονομαστές, μετὰ κοινούς ἀνθρώπινους μύθους πού σήμερα δὲν ὑπάρχουν.

Οἱ περισσότεροι θ' ἀντισταθοῦν δουλεύοντας μεμονωμένα στὰ χωριά μας ἢ στὰ δημόσια ἔργα τῆς περιοχῆς, ὅπου ὑπάρχει λιγότερη κούραση καὶ ἔλεγχος, ὥσπου νὰ συνταξιοδοτηθοῦν. Ἐλάχιστοι θὰ κατέβουν στὶς πόλεις γιὰ δουλειὰ στὰ τσιμέντα καὶ μόνο ἂν ἔχουν κάποιο συγγενὴ ἐργολάβο ἢ ἂν μποροῦν ὑποαπασχολούμενοι νὰ πληρώνουν ἐνσημα στὸ Ι.Κ.Α. Μέσα σὲ εἴκοσι χρόνια ἐξαφανίστηκε ἡ

Τοιχοποιία Καρακόστα, 19ος αἰώνας.

παλιὰ τεχνικὴ τῶν μαστόρων. Ἀπὸ ἓνα μαστοροχώρι σὰν τὴν Πυρσόγιαννη, ἓνας μόνος γερομάστορας ξέρε ν' ἀλλάζει σκεπὴ μετὰ σχιστόπλακα καὶ ἀπ' τοὺς παλιούς πελεκάνους μόνος δύο συνταξιοῦχοι ἀπόμειναν στὰ Γιάννενα πού μποροῦν νὰ σκαλίσουν μετὰ καλέμι.

Ἔτσι, κάθε προσπάθεια γιὰ διατήρηση παλιῶν οἰκισμῶν θὰ σκοντάφτει καὶ στὴν ἔλλειψη μαστόρων. Ἡ κρατικὴ «ἀγωνία» γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ μας κληρονομία ἔπρεπε ν' ἀρχίσει πρὶν ὁ τόπος στερέψει ἀπ' τοὺς τελευταίους δημιουργοὺς τῆς.

Ἡ οἰκονομικὴ ἀνοδικὴ πορεία τῆς Ἑλλάδας μετὰ τὸν ἐμφύλιο ἔχει στὰ «ὑπὲρ τῆς» χιλιάδες κακότεχνες κατασκευές, «ἀναπαραστάσεις τῆς παραδοσιακῆς μας ἀρχιτεκτονικῆς», πού μαζί μετὰ τὴν ἀδιαφορία καὶ τὴν ἐγκατάλειψη γιὰ ὅ,τι ἀκόμη ἀπόμεινε, συνθέτουν τὴν εἰκόνα μιᾶς χώρας πού, ἂν ὄχι τίποτα ἄλλο, ἀρνήθηκε τὴν ἱστορικὴ τῆς παράδοση.

Λιθανάγλυφο ἀπ' τὰ Τσουβαλάδικα, 19ος αἰώνας.

«ὅσα ἔμαθα νά μάθεις κι ὅσα ἔπαθα νά πάθεις»

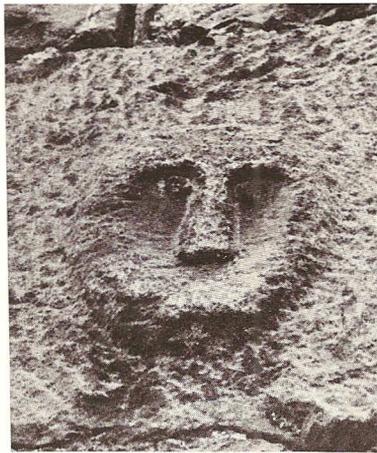
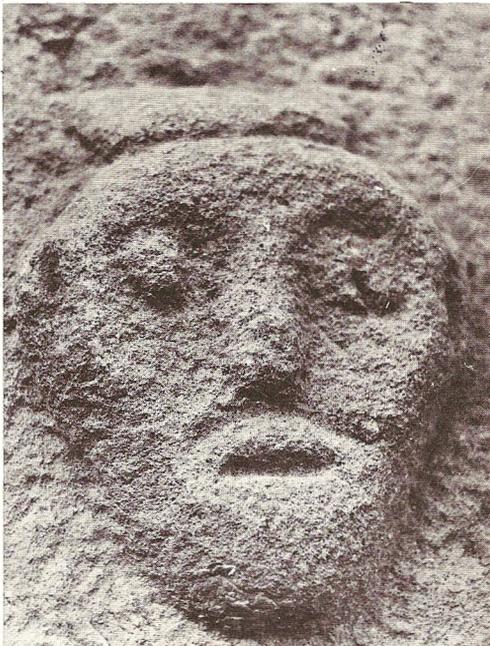
“Ὀλη τους ἡ τέχνη ἦταν μιά λέξη: ἀργά. “Ὅσο πιά ἀργά δούλευαν, τόσο πιά καλοί μαστόροι ἦταν. Τραγουδοῦσαν καί σφύριζαν στό πελέκημα γιά νά ξεχνιοῦνται καί νά μὴ βιάζονται. Γλεντοῦσαν τὴν ἀργάδα τους. Θυμᾶμαι τόν πατέρα μ’ ποῦλεγε: «μιά ζουρλοτσουκανιά, μιά μέρα δουλειά», δηλαδή μιά ἄσχημη καλεμιά ἤθελε παραπάνω ὥρες δουλειά.

Διήγηση τοῦ μάστορα **Δήμου Φλίνδρη**

Πελεκώντας ἀγκονάρια. Βοστίνα Πογωνίου, 1932. Ὁρθιοί ἀπ’ ἀριστερά: Σδοῦκος Κώστας καί Κουλούρης Βασίλης. Καθιστοί: Κιόχος Γιῶργος καί Παπαδημητρίου Ἀχιλλέας.

Ὁ μάστορας τῶν μπουλουκιῶν δημιουργοῦσε ἀπλά κι ἀθόρυβα, στή βία τῶν πραγματικῶν του ἀναγκῶν. Στήν ἀπλή ἀντιμετώπιση τῆς δουλειᾶς του κρυβόταν μιά ἀπίστευτη συχνά σοφία, ἀποτέλεσμα τῆς πείρας καί τῆς παράδοσης. Τά ἔργα του δέν προέρχονταν ἀπό κανένα σχεδιαστήριο, ἀλλά χαράζονταν ἐπιτόπου μέ μόνο μέτρο τόν ἄνθρωπο καί τίς ἀνάγκες του. Τό χρήσιμο, τό ἀπαραίτητο τό νιώθεις σέ κάθε πέτρα τῆς λαϊκῆς μας ἀρχιτεκτονικῆς. Ὁμορφιά καί λειτουργικότητα συναγωνίζονται.

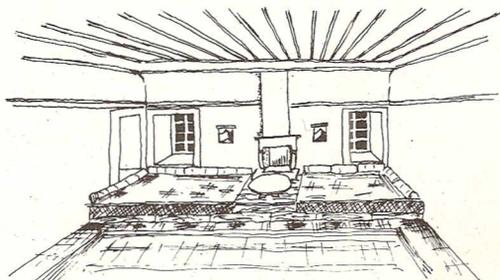

Λιθανάγλυφα κεφάλια, 19ος αιώνας.

«Ένας σημαντικός παράγοντας πού επιδρά στη διαμόρφωση του σχήματος και των διακοσμητικών θεμάτων είναι τó υλικό πού χρησιμοποιεί κάθε φορά ó τεχνίτης και ή τεχνική πού μεταχειρίζεται. Τó διακοσμητικό θέμα αλλάζει καθώς περνάει από ύλη σέ ύλη και από τεχνική σέ τεχνική. Τó υλικό και στά χέρια του πιά επίδεξιου τεχνίτη, δέν είναι ένας υπάκουος δούλος, αλλά ισότιμος συνεργάτης και, μερικές φορές, πεισματάρης αντίπαλος. Ή δουλειά του τεχνίτη είναι ένας ώραϊος, αλλά και σκληρός αγώνας. Τό ξύλο, ή πέτρα, τό νήμα, τό μέταλλο και τ' άλλα υλικά έχουν τίς απαιτήσεις τους. Γιά νά τά κατακτήσει ó τεχνίτης πρέπει νά υποταχτεί στους περιορισμούς πού του θέτουν και νά αξιοποιήσει τίς δυνατότητες πού του παρέχουν. Πρώτο στοιχείο επιτυχίας είναι ή πλήρης γνώση των ιδιοτήτων του υλικού, όχι μόνο γιατί θά κάνει πιά εύκολη τή δουλειά, αλλά κυρίως γιατί θά επιτρέψει στον τεχνίτη νά επωφεληθεί από τά έκφραστικά πλεονεκτήματα πού κρύβει κάθε ύλη. Διδακτική εικόνα τής σταδιακής κατάκτησης των μυστικών τής τέχνης μās δίνει ή διάρθωση των παλιών συνεργείων, μέ τούς διαδοχικούς βαθμούς ευθύνης: τσιράκι, μαστορόπουλο, μάστορας, κάλφας, αρχιτεχνίτης. Από

τή μεταφορά των υλικών και τίς βοηθητικές εργασίες ως τή σχεδίαση του συνόλου και τήν έκτέλεση των δύσκολων σημείων μεσολαβεί μακριά, επίμονη και σταδιακή μαθητεία. Πλήθος από επιγραμματικές φράσεις παλιών μαστόρων υπογραμμίζουν τή σημασία τής τεχνικής επάρκειας και τής επιμέλειας γιά τήν επαγγελματική προκοπή: «όποιος δέν τροχάει τά έργαλεία του, αφήνει άτρόχιστα τά δόντια του», «τά χρώματα κι οί γυναίκες θέλουν καλό τρίψιμο γιά νά κάνουν καλά τή δουλειά», «βαρύ σφυρί στό μπακίρι ή δουλειά δέν κάνει χαίρι», «μακριά από μπαγιάτικο ψάρι κι από φρέσκο ξύλο», «όσα έμαθα νά μάθεις κι όσα έπαθα νά πάθεις» και άλλα.

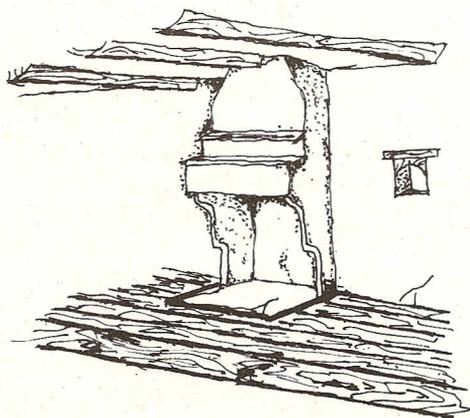
(Κ. Μακρή: Ή λαϊκή τέχνη του Πήλιου).

Οί πελεκάνοι τοῦ τόπου μας μιλοῦν γιά τή δουλειά τους

Ἐποδοχή σέ ξερολιθιά γιά δροσερό νερό, ἀπ' τὰ παλιά ἀλώνια στους Σιουγκαράδες.

Οἱ πρωτομάστορες συνήθως ἦταν καί πελεκάνοι, ἀλλά ἂν τό μπλούκι δέν εἶχε πελεκάνο, ἔπαιρναν ἄλλον μέ μεροκάματο. Ἔστηναν τζιατόρα (προχειροφτιαγμένο ὑπόστεγο μέ κλαδιά ἢ τσίγκους) καί δούλευαν ὀλημέρις στό πελέκι. Ὅλη τους ἡ τέχνη ἦταν μιά λέξη: **ἀργά**. Ὅσο πιό ἀργά δούλευαν τόσο πιό καλοί μαστόροι ἦταν. Τραγουδοῦσαν καί σφύριζαν στό πελέκι γιά νά ξεχνιοῦνται καί νά μή βιάζονται. Γλεντοῦσαν τήν ἀργάδα τους. Θυμοῦμαι τόν πατέρα μ' ποῦλεγε, «μιά ζουρλοτσουκανιά μιά μέρα δουλειά», δηλαδή μιά ἄσκημη καλεμιά ἤθελε παραπάνω ὥρες δουλειά.

Τό χωριό μας ἐβγαλε πολλούς καί τρανοὺς πελεκάνους. Εἶχαν μεγαλύτερη ἀξία, σά νά ποῦμε ἦταν πιό τιμημένα πρόσωπα. Ἐπαιρναν τήν πέτρα καί τήν ἔκαναν λουλούδι, μεγάλ' ὑπόθεση. Ἀκόμα κι οἱ γυναῖκες στά ποτίσματα ὅταν τσακώνονταν γιά τό νερό, μέ τή φήμη τῶν μαστόρων βρίζονταν μεταξύ τους. Ἐλεγε ἡ μία στήν ἄλλη ὅτι ὁ ἄντρας της ἦταν κλούμπανος, ὅτι δούλευε ἀπ' τή μέσα μεριά τοῦ τοῖχου, μέ λίγα λόγια δευτέρος, παρακατιανός μάστορας.

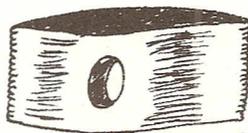
Ἄν περπατήσεις στό Τσιάμικο, Πωγώνια, ὅλα τὰ Ζαγόρια, Λεσκοβίκ', Ἀργυρόκαστρο, Ἄγιον Ὄρος καί στήν Παλιά Ἑλλάδα θά βρεῖς σκαλιστά ἀπ' τοὺς δικούς μας πελεκάνους. Μεγάλοι τεχνίτες πού ἐμεῖς λίγο τοὺς προλάβαμε καί περισσότερο τοὺς ἀκούσαμε. Στήν ἐποχή μας, κοντά στά 1920 μέ '30, ἔπαιρναν πενήντα δραχμές μεροκάματο, ἐνῶ οἱ μαστόρ' εἴκοσι. Τά πελεκήματα τὰ συμφωνοῦσαν χωριστά. Παράδειγμα, τὰ τζάκια τό 1930 ἔκαναν δυό μέ τρεῖς χιλιάδες δραχμές... Ὁ πελεκάνος διάλεγε πέτρα συμπαγή, νά μήν ἔχει σχισματιές καί διπλωμάδες καί νάναι πολύ μαλακιά. Γιατί ἂν ἡ πέτρα δέν εἶχε αὐτά τὰ χαρίσματα, δέ μπορούσε νά εἶχε ἐπιτυχία ἓνας πελεκάνος. Ἡ ἄγρια πέτρα δέν κάνει γιά πελέκι οὔτε αὐτή πού σχίζεται καί κάνει γούβες στή βελονιά. Στά Πωγώνια καί στά Ζαγόρια ἡ πέτρα εἶναι ἀραδωτή καί δύσκολα δουλεύεται, ἐνῶ στά μέρη μας εἶναι μαλακιά καί στρόγγυλη. Στά Πωγώνια κόβανε τήν πέτρα μέ τή βαριά κι ὕστερα τήν ξόρθωναν

ή τετραγώνιζαν με τό σφυρί για να λιγοστέψουν τή δουλειά του πελεκάνου. Στά χωριά μας τήν κόβανε με τή βαριά και μετά τήν ξαλάφρωναν με τό σφυρί. Με τή βαριά και τίς σφήνες άνοιγαν 3-4 τρύπες σε άπόσταση 10-20 εκατοστά και τίς ένωναν μ' ένα αυλάκι που σκάλιζαν με τό βελόνι. Ύστερα βάζανε στις τρύπες παλιά πέταλα από τά ζώα ή σφήνες και χτυπώντας ρυθμικά τίς σφήνες άνοιγαν τήν πέτρα στις επιθυμητές διαστάσεις. "Έτσι δούλευαν οι δικοί μας μαστόροι. Είχα άκουστά για τους Τηνιακούς πελεκάνους που δούλευαν με σφήνες, αλλά δέν τους είδα. Πρώτος ο Πέτρος Κοντοζήσης έφερε τήν εφεύρεση αυτή άπ' τήν παλιά Ελλάδα. Στήν τεχνική αυτή είχε μεγάλη σημασία ή ακριβής εφαρμογή τής σφήνας. Χρησιμοποιούσαν πολύ μικρές σφήνες, έναρμονισμένες στη σφηνιά χωρίς πέταλα. Οι σφήνες έσφιγγαν τήν πέτρα και μ' ένα - δυό χτυπήματα τής βαριοπούλας κόβονταν σαν με τό πριόνι.

"Ύστερα αναλάμβαναν οι πελεκάνοι πρώτα με τό βελόνι κατεργάζονταν τήν πέτρα παίρνοντας τά «χοντρά» για να φτιάξουν επίπεδες επιφάνειες, τό «πανί». Έστρωναν μετά τήν άνώμαλη επιφάνεια με τή «χτενιά» και με τό «λούστρο», ένα είδος καλεμιού, γυάλιζαν τήν επιφάνεια. Πάνω εκεί σχεδιάζαν τό «κέντημα» με βελόνι ή μολύβι. Έάν τό πελέκημα προχωρούσε και κόβονταν κανένα κομμάτι τής πέτρας, άμέσως κολλούσαν τό κομμάτι με άσπρη άσβέστη και ζάχαρη.

Η ζάχαρη μαζί με τόν άσβέστη γίνεται πολύ δυνατή κόλλα που δύσκολα ξεκολλάει, άρκει να μή βραχεί.

Τά εργαλεία που χρησιμοποιούσαμε στο πελέκημα ήταν πολύτιμοι σύντροφοι. Τ' αγαπούσαμε σά παιδιά μας και τά κουβαλούσαμε με προσοχή, μή πάθουν τίποτα. Πρίν ξεκινήσουμε για ταξίδι κάθε μαστορας τά πήγαινε στους γύφτους για επιδιόρθωμα. "Ένας καλός πελεκάνος έπρεπε να έχει 40 με 50 σφήνες και βελόνια. Νάβλεπες όταν ξεκινούσαν τά μπλούκια για ταξίδι, τά μισά γομάρια ήταν φορτωμένα εργαλεία. «Τσοκάνια», «πήχη» για τά πρέκια, όπου δέν εφτανε ή «γωνιά», «ματρακάδες», «κοπίδια», «βελόνια», «σφήνες», «ντιθισλίτικα», «χτενιά», που άπ' τή μιά μεριά είχε χοντρά δόντια για τή χοντροδουλειά κι άπ' τήν άλλη λεπτά για τήν καθαρή δουλειά. Είχαμε μαζί μας και «κουμπάσο», τό διαβήτη, για να βγάζουμε τά στρογγυλά. Σήμερα οι μαστόροι στά καλούπια χρησιμοποιούν μόνο σκεπάρι και κανένα ύποδεκάμετρο.

Χτενιά

Βελόνι

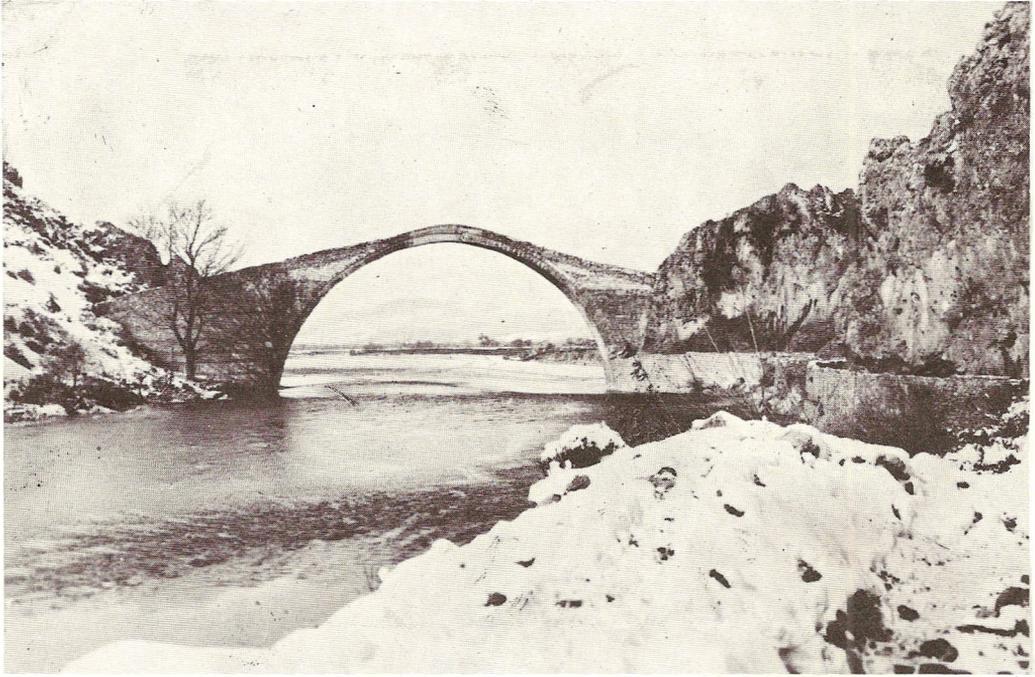
Κολέμι

Μάτραυας

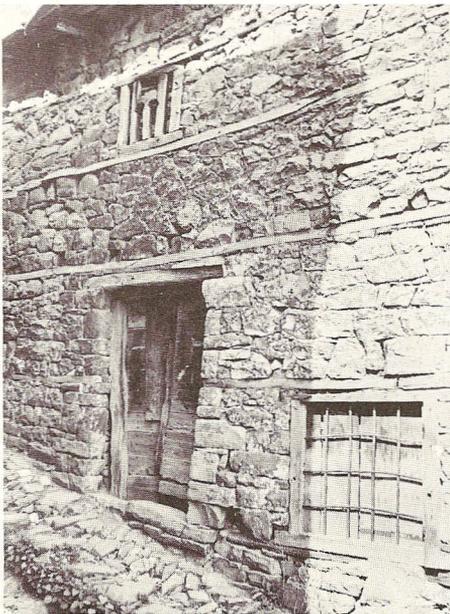
Ο πελεκάνος Πέτρος Κοντοζήσης (πίσω δεξιά) με τό μπλούκι του. Πογώνια 1929.

Τό γεφύρι της Κάτω Κόνιτσας. Κατασκευή Ζιώγα Φρόντζου, 1870.

Τοιχοποιία απ' τὰ Τσουβαλάδικα (μαχαλάς) μί παλιό παράθυρο, 18ος αιώνας.

Ἄπλοποιήθηκαν τὰ πράματα, χάθηκε ἡ καλή ἢ τέχνη.

Τὰ κεντήματα στήν πέτρα ἤθελαν φαντασία καί πολύ μεράκι. Ἐμεῖς στόν καιρό μας βγάζαμε σχέδια ἀνάλογα μέ τό πνεῦμα μας ἢ βλέπαμε τὰ παλιά πού εἶχαν σπουδαῖο πελέκημα. Πολλοί σχεδίαζαν τήν πέτρα μέ μολύβι κι μετά πελεκούσαν, ἄλλοι ὁμως εἶχαν καλό χέρι καί δούλευαν τό καλέμι χωρίς σχέδιο. Φτιάχναμε ἀγκωνάρια, πόρτες μέ βάση καί κιονόκρانا, πρέκια, καμαρόλιθα, τζάκια πελεκητά. Ἐκεῖ ἦταν ἡ μεγάλη μαστοριά, γιατί τό τζάκι ἀκριβοπληρώνονταν κι ὅσο νάσαι ἦταν δύσκολη δουλειά γιά κάθε πελεκάνο. Πάντως τό καθαρό πελέκημα μέ λουλουῖδια, σταυρούς, πουλιά καί μέ ψηλοβελονιά σταμάτησε ἐκεῖ γύρω στά 1930. Στέρεψαν, νά ποῦμε τήν ἀλήθεια, οἱ τρανοί πελεκάνοι, χάλασε ἡ τέχνη.

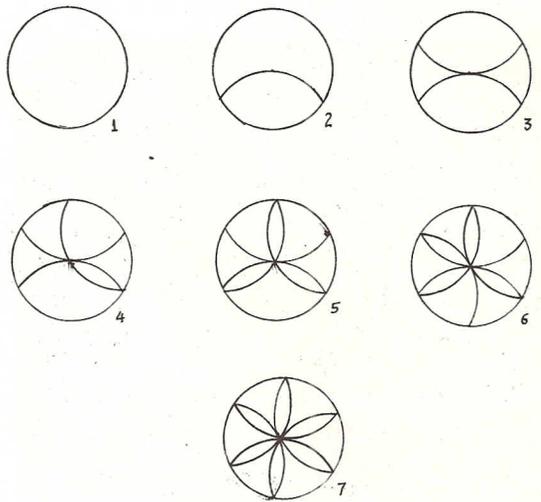
Παλιότερα οἱ δουλειές ἦταν μετρημένες κι ὁ κόσμος κοιτοῦσε τήν καλύτερη δουλειά. Τά μπλούκια ἦταν ἀναγκασμένα νά δουλεύουν καθαρά, γιατί δύσκολα ἔφκιανες καλό ὄνομα. Ἀλίμονο στό κακό ὄνομα, γιατί θυμάμαι μπλούκια πού γυρνοῦσαν μήνες χωρίς δουλειά.

Τά μέρη πού δουλεύαμε τ'αχαμαν σάν τσιφλίκια. 'Ο καλός πελεκάνος δύσκολα έφευγε απ' τήν περιοχή, γιατί όλοι τόν προτιμούσαν. Χρόνια ήταν οι δικόι μας στά Πωγώνια καί στά Ζαγόρια μέ καλό όνομα. Δέ μπόρεσαν νά πλησιάσουν άλλοι μαστόροι εκεί, γιατί ήταν δικά μας χωράφια κι ή δουλειά μας καλή. Ποιόν νά πρωτοθυμηθώ; Χρόνια στά Πωγώνια ό 'Αριστείδης Βαλτάς, ό Πέτρος Κοντοζήσης, στά Ζαγόρια ό Νικόλας Γιαντσούλης, στό Βόλο ό Κώτα Φλώρος, ό Δέδος κι ό Νικόλας Χρυσάφης στό Μεσολόγγι κι άλλοι πολλοί. Οι περισσότεροι δούλεψαν καί γέρασαν στόν ίδιο τόπο, γιατί έκαναν καθαρή δουλειά. "Ερχονταν γιά γεράματα στό χωριό καί τούς σέβονταν ό κόσμος. Είναι μεγάλη υπόθεση τό πελέκημα τής πέτρας, χρειάζεται καλλιτεχνία. Γιά τήρα μιά πέτρα, έναν όγκο καί σκέψου πώς θά γίνει πρέκι γεμάτο λουλούδια καί πουλιά. "Ηθελε μεράκι καί πολύ ύπομονή γιά νά γεννηθούν εκείνα τά καμαρωτά, οί κλάρες μέ τά φύλλα καί τά σταφύλια, τά φεγγάρια κι οί μπακλαβάδες.

Στενοχωριέμαι πού πέθαναν εκείνοι οι τεχνίτες πού άρπαζαν τό καλέμι καί χόρευε τό χέρι τους πάνω στήν πέτρα, ώρες σκυφτοί χωρίς νά σηκώνουν κεφάλι. Μερακλήδες άνθρωποι σκάλιζαν καί τραγουδούσαν κι όλο έπιναν κρασί ή τσίπουρο απ' τό παγούρι γιά περισσότερη έμπνευση. Οι καλύτεροι έβγαζαν πάνω από δώδεκα καί δεκαπέντε άγκωνάρια τή μέρα. Σήμερα βγήκανε τά μηχανήματα γιά τό κόψιμο τής πέτρας. «Χτενιά» καί «κόπανο» σπάνια χρησιμοποιούμε. Παλιά ένας πελεκάνος έφκιανε δέκα τζάκια σ' όλη του τή ζωή. Σήμερα, έγώ απ' τό 1957 ως τά σήμερα έχτισα 850 τζάκια. Μήν άπορήσεις γιά τόν αριθμό, γιατί είναι έτοιμα, ψεύτικα κι χωρίς όμορφιά. Χρησιμοποιώ τουβλα Θεσσαλονίκης μέ επένδυση από μάρμαρο καί τά πιό ακριβά μέ επένδυση μαύρη πέτρα σέ τύπο βυζαντινό. Στο χωριάτικο στύλ έφκιασα μόνο τέσσερα. Μόνο έγώ κι ό Γιώργος Φλινδρης μείναμε πού πελεκάμε ακόμα.

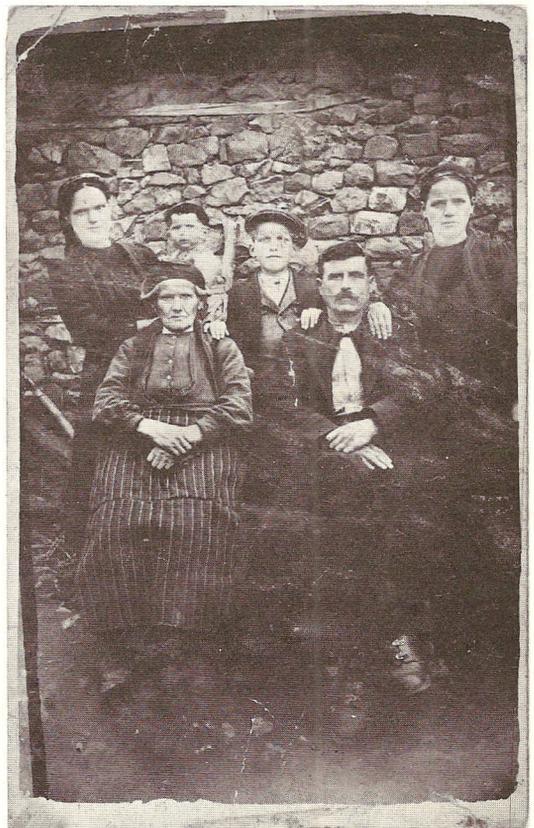
'Ονομαστοί τεχνίτες απ' τό χωριό μας πού ελάχιστα θυμούμαστε, ήταν ό Ζιώγας Φρόντζος κι ό Λάμπρος Μπέτσας.

'Ο Ζιώγας Φρόντζος ήταν σπουδαίος. Αύτός έφκιαξε τό γιοφύρι τής Κάτω Κόνιτσας πού σήμερα τό θαυμάζουν. Δύσκολη δουλειά, άφου καί τώρα τρομάζεις, όταν βλέπεις τά πελεκημένα άγκωνάρια μέ τί τέχνη είναι φκιαγμένα. Μολογούσαν πώς ό ίδιος έκανε καί τόν τούρκι-κο στρατώνά τής Κόνιτσας.

Διαδοχικές φάσεις γιά τό ζωγράφισμα του φεγγαριού σέ πέτρα μέ μολύβι καί ποτήρι.

'Ο πελεκάνος Βασίλης Στύλος μέ τήν οικογένειά του. Πυρσόγιαννη, 1930.

Ὁ πελεκάνος Γιάννης Νίτσος (Δέδος). Μεσολόγγι, ἀρχές τοῦ αἰώνα.

Ὁ **Λάμπρο - Μπέτσας** ἐζήσε ὡς κοντά στήν ἀπελευθέρωση. Θυμάμαι πούλεγαν οἱ παλιοὶ πῶς, ὅταν ἔσκαβαν τὰ θέμελα τοῦ Ἁγιώρη στά 1905, πήραν χῶμα καί τό πήγαν νά πει τή γνώμη του γιά τό ἔδαφος. Ἦταν γέροντας καί τυφλός, ἀλλά τόν ἐκτιμοῦσαν ὅλοι οἱ μαστόροι καί τόν σέβονταν. Ἐπίασε τό χῶμα στά χέρια, τῶτριψε στίς παλάμες καί εἶπε στούς μαστόρους νά προχωρήσουν τό χτίσιμο.

Σπουδαῖος πελεκάνος ἦταν ὁ **Γιάννης Νίτσος (Δέδος)**, πού δούλεψε χρόνια σ' ὄλο ἀρχοντικά στό Μεσολόγγι μαζί μέ τό **Νικόλα Χρυσάφη**. Πέθανε κοντά στά 1925. Ἄφησε δυό ὠραία τζάκια, ἕνα τοῦ Καρακώστα, πού βρίσκεται στό τουριστικό περίπτερο τοῦ Φρόντζου στά Γιάννενα, κι ἕνα στό σπίτι του πού τό κουβάλησε στή Γουμενίτσα πέρασ Ὀλευτέρης Βαζούκης. Καθαρή δουλειά καί καλλιτεχνία πολλή ἔχουν καί τά δυό τὰ τζάκια. Λιοντάρια, κλιματισίδες καί πέργουλα τὰ βλέπεις καί φαίνονται ζωντανά. Πάντως εἶχε μεγάλη εὐχέρεια κι ἀπόδοση στή δουλειά του. Ὅταν πελεκοῦσε τό χειμῶνα στό χωριό μαζεῦονταν καί τόν παρακολουθοῦσαν πολλοί νέοι πού εἶχαν ὄρεξη γιά πελέκημα.

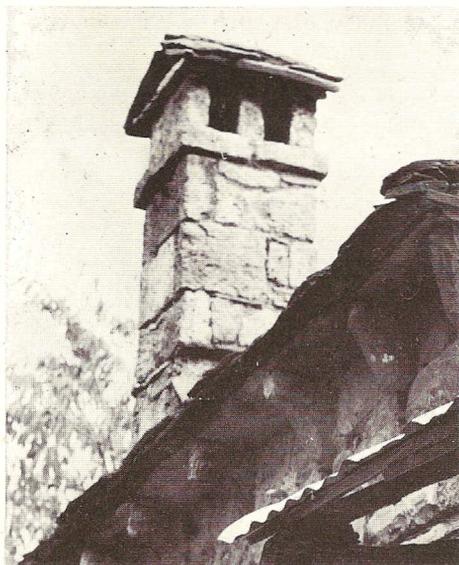
Ἄφθαστος πελεκάνος ἦταν κι ὁ **Γιώργος Παπανικολάου (Στρέκος)**, πού δούλεψε στό Ἅγιον Ὄρος μαζί μέ τόν πατέρα του. Ἐργάστηκε σάν πελεκητής στόν Ἅγιο Γεώργιο τῆς Κορυθαῖς καί στό δικό μας Ἁγιώρη. Πελέκησε μονοκόμματο παράθυρο πάνω ἀπό τό ἅγιο βῆμα καί ἄλλο ἕνα στρόγγυλο παράθυρο μέ σκαλιστή μορφή ἀγγέλου πάνω ἀπό τήν κυρία εἴσοδο τῆς ἐκκλησιάς. Δικά του δουλειά εἶναι καί ἡ νότια θύρα τοῦ Ἁγιώρη πού φαίνεται ἡ καθαρή δουλειά, παρ' ὅ,τι ἡ πέτρα σαπίζει ἀπό τήν ὑγρασία. Ὁ γιός του **Θόδωρος Παπανικολάου** ἔμοιασε τόν πατέρα του. Ἐχτισε τήν ἐκκλησία τῶν Ταξιαρχῶν στό Αἰτωλικό καί πελέκησε ἕναν τύμβο πού ὡς τὰ πρόπερσι σῶζονταν ἔξω ἀπό τόν Ἁγιώρη.

Ὁ **Πέτρος Κοντοζήσης** ἄφησε ἐποχή σάν πελεκάνος, γιατί ἦταν πολύ ταχύς στό πελέκι κι ὁ καλύτερος κόφτης πού γνωρίσαμε στήν ἐποχή μας.

Ἐκανε τήν σκαλονάδα τοῦ Ἁγιώρη, σπουδαῖο ἔργο, πού καί σήμερα τό χαιρέσαι. Εἶχε τήν ἱκανότητα νά ἐφαρμόζει τὰ πέτρινα σκαλοπάτια μέ τέτοια ἐφαρμογή πού ἔμπαινε τό ἕνα πάνω στό ἄλλο χωρίς ὑποστήριγμα ἀπό κάτω, παρά μόνο ἀπό τό μέρος τοῦ τοίχου. Δυό καλή τζάκια πελέκησε στοῦ Βασίλη Πρωτόπαπα στή Στράτση. Δούλεψε χρόνια στά Πωγωνία. Τόν θυμάμαι, εἶχε κάτι χέρια ζιουγκλά, ἀρπαζε τὰ ἀγκωνάρια λοιπόν –πάρτε μάτ– πότε τᾶπιανε, πότε τάβγαζε. «*Μπάρμπα Πέτρο, ἕνα ἀγκωνάρ'*», φώναζες. «*Ἐλα πάρτο*», ἀπαντοῦσε. Ὅσο νά κατέβεις ἦταν ἔτοιμο. Αὐτός πρῶτος χρησιμοποίησε μέ μεγάλη ἐπιτυχία τή σφηνιά καί μάθαμε ὕστερα κι ἐμεῖς. Ἦταν ὁ δάσκαλός μας. Μετά, ἀπό τόν Πέτρο ἔμαθε ὁ **Τόλης ὁ Μπαλτᾶς** στό μαντέμι. Ἦταν φοβερός, τό λέω καί τό ξαναλέω, ἦταν φοβερός. Ἄμα ἔβλεπε νταμάρι, τό ξεκοκάλιζε ἦταν τό στοιχεῖο του.

Φημισμένοι πελεκάνοι ἦταν κι ὁ **Γούσιος Παπανικολάου** κι ὁ **Γιώργος Βατσακαλῆς** πού ἄφησαν ἔργα ἔξω ἀπ' τό χωριό.

Ὁ **Λάμπρος** κι ὁ **Γιάννης Φλινδρῆς** ἄφησαν καθαρές δουλειές ὅπου κι ἄν ἐργάστηκαν. Παλιά δούλεψαν στό Λεσκοβίκι, Γουρανοί καί στούς Γοργοσιάτες ἔκαναν ἐκκλησία. Τό 1912 πελέκησαν τό σχολεῖο στό Λουκά Τριπόλεως καί ἐκκλησιές στά Τσιαπιανά καί Μελίκη Βεροίας. Μαζί μέ τόν **Ἀντρέα** καί **Νικόλα Ἀδάμο**, τόν **Ἀντρέα Παπακώστα** καί τόν **Κώστα Σερίφ** ἔχτισαν ἐκκλησιά περίφημη στό Νικόαστρο.

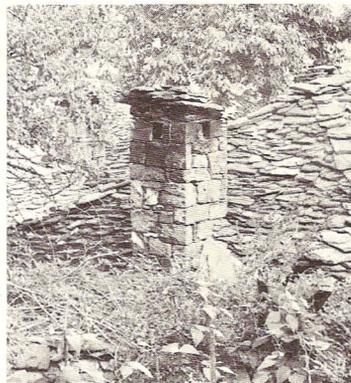

1

2

3

1. Καμινάδα σπιτιού Α. Γκάσιου, 20ός αιώνας.
2. Καμινάδα σπιτιού Ν. Σούρλα, 18ος αιώνας.
3. Καμινάδα σπιτιού Α. Ζγολόμπη, 19ος αιώνας.

Ο Λάμπρος Φλίνδρης πελέκησε ένα ώραϊο τζάκι πού σήμερα βρίσκεται στο σπίτι του Στέφου Φλίνδρη. (Η σύνταξη του **Αρμολόι** μέ λύπη της ανακινώνει πώς ο Στέφος Φλίνδρης είναι ο μόνος άπ' τούς χωριανούς μας πού άρνήθηκε νά φωτογραφίσουμε τό τζάκι του).

Άπό τούς πρώτους πελεκάνους καί μέ ιστορία ήταν ο **Κώτσιο Κινής**. Έχει ένα καμπαναριό στά Φαστανιά μονάχος του φκιαγμένο. Πελεκοϋσε σκαλοπάτια μέ δικά του σχέδια, είχε καλεμιά καλή, αλλά οι Πυρσογιαννίτες τόν είχαν γιά τίποτα.

Όνομαστά έργα άφησαν κι ο **Τόλαρος Φρόντζος** στό Πωγώνι, ο **Ζήκο Στέκος** στήν Παλιά Έλλάδα, ο **Νικόλας Γιαντσούλης** στό Ζαγόρι, ο **Γιάννης Μπαζιούκας**, ο **Λάμπρο Γκεραβέλης** καί πολλοί άλλοι πελεκάνοι πού ξεχνάω τώρα.

Άφήνω τελευταίο τό **Βασίλη Στύλο** γιατί είχε δικιά του τεχνική. Δούλεψε κοντά στό χωριό μέχρι τό Λισκάσι. Πελέκησε καλά άγκωνάρια στό παλιό ξενοδοχείο, στό σπίτι του Λάμπρου Γκάσιου καί στοϋ Τάκη Ματαρά πού σώζονται ως τά σήμερα. Νέος άκόμα σκάλισε στά 1912 τό δικό του τζάκι μέ ώραϊο δικέφαλο καί αντίθετα κιονόκρανα στό «λαπά». Τό 1928 έκανε τό τζάκι του Μήτσου Ντόβα, πού άργότερα ζωγράφισε ένας σέρβος πού ζωγράφισε καί τόν Άγιώρη. Ο Στύλος όμως δέν είχε καλή φαντασία, γιατί είχε ένα σχέδιο καί τό άλλαζε έλαφρά. Μετά άφηνε τό πελέκι κι έκανε τό μωλωνά, τόν κυρατζή. Έγώ νομίζω ήταν μπασταρδεμένος πελεκάνος, άν κι είχε πολύ καλή καλεμιά. Δέν ήταν πεσμένος άπάνω στή δουλειά. Όλο άνακατεύονταν μέ πολλές δουλειές κι έτσι σέ ξεχνάει καί ή τέχνη.

**Ἡ παρασιτιά
(πυρουσιτιά):
κέντρο τοῦ
ἀγροτικοῦ σπιτιοῦ
καί τῆς οἰκιακῆς
τεχνολογίας**

Απόσπασμα ἀπό πανεπιστημιακές
παραδόσεις τῆς καθηγήτριας
Αλκης Κυριακίδου - Νέστορος
στό μάθημα τῆς Λαογραφίας

Ἡ λέξη παρασιτιά εἶναι σέ πολλά μέρη συνώνυμη μέ τή λέξη κατοικία. Γιά νά δείξουν –σά μέρη ὅπου ἡ δομή τῆς οἰκογένειας τό ἀπαιτεῖ– ὅτι κάθε καινούρια οἰκογένεια πρέπει νά ἔχει τό σπίτι τῆς, λένε: « Ἄμ γέν' τι στήν ἴδια παρασιτιά;»

Ἡ παρασιτιά εἶναι τό κέντρο τοῦ σπιτιοῦ – καί στίς πιό πρωτογονικές μορφές ὄχι μόνο μεταφορικά, ἀλλά καί κυριολεκτικά. Ἀργότερα τή μετάφεραν στή «γωνιά» καί χρησιμοποίησαν καπνοδόχο.

Ἡ παρασιτιά ἔχει πολλά ὀνόματα: *παρασιτιά* καί *νιστιά* κτλ., *ἀγνίστρα* ἢ *ὀγνίστρα*, *φωτογωνιά*, *παραφωτιά*, *φόκος*, *τσιμινιά*, *πυρουσιτιά*. Σέ πολλά μέρη τό δωμάτιο ὅπου βρίσκεται πήρε τό ὄνομα ἀπ' αὐτήν, πράγμα πού δείχνει, ἀκριβῶς, ὅτι εἶναι τό κέντρο τῆς ζωῆς (Τσακωνιά: *γωνιά*, Ἀράχωβα: *παρασιτιά*).

Ἡ παρασιτιά εἶναι ἐπίσης κέντρο τῆς οἰκιακῆς τεχνολογίας, γιατί ἐκεῖ καίει ἡ φωτιά, ἡ πρώτη φυσική δύναμη πού δάμασε ὁ ἄνθρωπος. Ἡ φωτιά πού καίει στό τζάκι δέν εἶναι ἡ φυσική δύναμη, ἀδέσμευτη καί φοβερή, ἀλλά δαμασμένη μέσα στό μαγικό κύκλο τῆς ἐστίας. Ἀνήκει στόν πολιτισμό: ἐξυπηρετεῖ τίς ἀνάγκες παρασκευῆς τῆς τροφῆς, τῆς ζέστης καί τοῦ φωτισμοῦ.

Ὅλοι οἱ λαοί ἔχουν μύθους γιά τήν προέλευση τῆς φωτιάς. Στό σύνολό τους οἱ μύθοι αὐτοί, παρατηρεῖ ὁ Frazer, ἀφήνουν νά ἐννοηθεῖ ὅτι, ὅσον ἀφορᾶ τίς σχέσεις τῆς μέ τή φωτιά, ἡ ἀνθρωπότητα πέρασε ἀπό τρεῖς φάσεις: **α)** πῶς ζοῦσαν δίχως τή φωτιά, **β)** ὅταν τήν μεταχειρίζονταν, ἀλλά δέν ἤξεραν πῶς νά τήν ἀνάψουν, **γ)** ὅταν ἔμαθαν νά τήν ἀνάβουν.

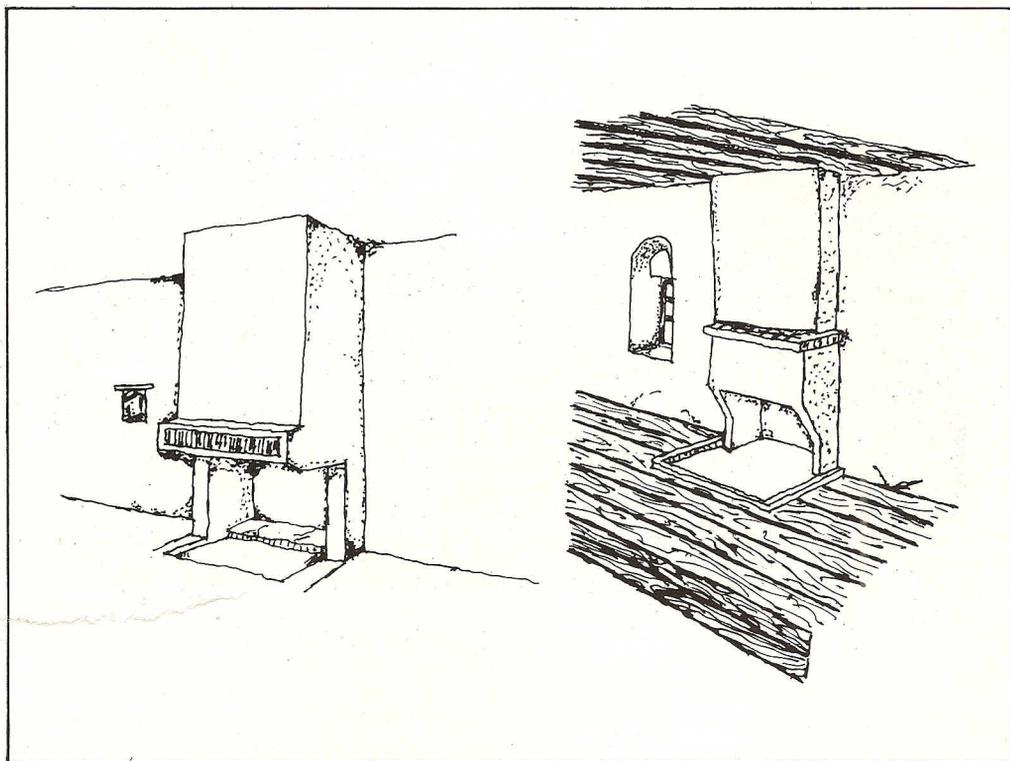
1. Ἡ τεχνική τῆς κατασκευῆς τῆς παρασιτιάς.

α. Στό κατώ.

Ἡ κατασκευή τῆς παρασιτιάς δέν παρουσιάζει πρόβλημα στό ἰσόγειο: τοποθετεῖται στή μέση τοῦ τοίχου, μ' ἓνα ἄνοιγμα ἢ στή γωνιά μέ καπνοδόχο, ἢ ὅποια ἔχει διάφορα κατά τόπους ὀνόματα (Μυτιλήνη: *νύφη*, Κάλυμνος: *φανόχτης*).

β. Στό ἀνώ.

Εἰς τὴν ἀνω παρουσιάζεται μιὰ τεχνική δυσκολία. Παντοῦ σκέφτηκαν νά κατασκευάσουν ἓνα χωμάτινο βᾶθρο, πάνω στό ὅποιο στρώνουν πλάκες γιά τήν παρασιτιά. Στά χωριά τοῦ Διδυμότειχου (**Μέγας**: *Θρακικά καί οἰκήσεις*) κατασκεύασαν αὐτό τό ὑπόβαθρο μέ τόν ἀπλούστερο τρόπο: ὅλος ὁ χώρος κάτω ἀπό τήν παρασιτιά γέμισε μέ χῶμα, ὥστε ἡ ἐπιχωματώση (γιόμωμα) νά πιᾶσει μεγάλο μέρος ἀπό τό κατώ. Στήν Αἰτωλία καί τήν Ἠπειρο, ὅπου ἡ παρασιτιά κατέχει τό κέντρο τοῦ δωματίου, στό

άνω, τοποθετούνται ἐγκάρσια πρὸς τὰ πάτερα ξύλα λυγισμένα (γωνόξυλα) καὶ σχηματίζεται ἔτσι ἓνα πλατὺ κοίλωμα πού γεμίζει χῶμα, ἐπιστρώνεται μὲ πλάκες (άλωνι) καὶ στήν περίμετρό του μπαίνουν ὀρθιες πλάκες (γωνολίθαρα), πού περιορίζουν τόν κύκλο τῆς ἐστίας. Πάνω ἀπὸ τὴν παρασιὰ (σὴν Αἰτωλία λέγεται «γωνιά» ἔστω καὶ ἂν βρίσκεται στό κέντρο τοῦ δωματίου) κρέμεται ἀπό τό δοκάρη ἢ «ἀγκούτσα» (κρεμάστρα) ἀπ' ὅπου κρεμιέται μὲ μίαν ἀλυσίδα (ἀρβάλι) τό κακάβη γιά τό μαγεῖρεμα (**Λουκόπουλος: Αἰτωλικά Οἰκήσεις**).

Στά θεσσαλικά Ἰ Αγραφα, Ἰ Αράχοβα κτλ., ὅπου ἡ ἐστία μεταφέρθηκε στόν τοῖχο, κατασκευάζεται ὁμοιο ὑπόβαθρο, σάν χελιδονοφωλιά (κρέμα λέγεται σὴν Ἰ Αράχοβα).

2. Ἡ παρασιὰ ὀργανώνει τό χῶρο.

Δεξιά τῆς κάθετης ὁ ἄντρας, ἀριστερά ἡ γυναίκα, ἀπέναντι τὰ παιδιά.

3. Οἱ λειτουργίες τῆς παρασιᾶς.

α. Μαγεῖρεμα - ψησιμο.

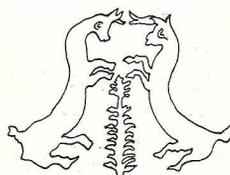
Πρώτη διάσπαση: φοῦρνος. Δεύτερη διάσπαση: χωριστό μαγεριό.

β. Ζέστη

Ἐκτός ἀπό τὴν παρασιὰ, μαγκάλια καὶ τουντούρη.

γ. Φωτισμός

Ἐπίσης: δαυλιά, τσιρέκια (μικρά πήλινα λυχνάρια) κ.ἄ. κατὰ τόπους.

Άνοιχτή επιστολή στον κ. Νομάρχη

Η ιστορία ένός δρόμου...

Αξιότιμε κ. Νομάρχα, τά σέβη μας και καλωσορίσατε στο νομό μας. Τό ΑΡΜΟΛΟΪ εϋχεται υγεία και επιτυχία στα νέα σας καθήκοντα. Σίγουρα δέν είναι σωστό νά γκριλιάζει κανείς μέ τήν πρώτη έπαφή. Θά σάς παρακαλούσαμε όμως νά αντιμετώπισετε μέ κατανόηση τίς όποιες ακρότητες πού γεννάει ίσως τό παράπονο και ή όργή μας.

Τό παράπονο γιά τήν κατάσταση του δρόμου τής Πυρσόγιαννης, γιατί αυτό είναι τό θέμα τής επιστολής μας, μαζί μέ τήν όργή γιά τό παραπάνω κείμενο διαμαρτυρίας τών εργολάβων.

Ίσως μάς δικαιολογήσετε, αν μέ τό καλό σάς φέρει ό δρόμος στα χωριά του Γράμμου. Στη συμβολή τής εθνικής όδου πρós τήν Πυρσόγιαννη φυσιολογικά θά σταματήσετε, εξαιτίας τής άθλιας κατάστασης του δρόμου.

Δέν πρέπει νά νομίσετε ότι μιλάμε από τρίποδος. Ό,τι γράφουμε είναι έμπειρίες τών χωριών μας, πού αισθάνονται καταδικασμένα νά εκφράσουν τό παράπονό τους και υποχρεωμένα ν' άμυνθούν γιά τούς κινδύνους πού δημιουργεί ή κατάσταση του δρόμου.

Τόν περασμένο χρόνο άσφαλοστρώθηκε ένα τμήμα 3 χιλόμετρα. Η εργολαβία περιλάμβανε τήν κατασκευή υπόβασης 3Α, πάχος 10 εκ. και άσφαλικό άνοιχτής σύνθεσης (ήμεμποτισμένο σκυρωτό).

Πρίν περάσουν 4-5 μήνες από τήν κατασκευή, ή άσφαλτος καταστράφηκε σχηματίζοντας επικίνδυνους όγκους καταμεσής στο δρόμο. Αν περνούσαν αυτοκίνητα και ζώα, σήμερα άμφιβάλλουμε αν

Οί εργολάβοι διαμαρτύρονται

Ό Σύνδεσμος Έργολαβών Δημοσίων Έργων Ίωαννίνων μέ υπόμνημά του πρós τούς ύπουργούς Δημοσίων Έργων, Έσωτερικών, Νομάρχες Ήπειρου κι άρμόδιες ύπηρεσίες, διαμαρτύρεται γιά τίς αναθέσεις έργων στη ΜΟΜΑ. Στη διαμαρτυρία αναφέρεται ότι τά μέλη του τήν τελευταία διετία περιήλθαν «από έ-

παγγελματικής πλευράς σε άφόρητον και άθλιαν οικονομικήν κατάστασιν μέ κίνδυνον τήν έξαφάνιση σοβαρών κατασκευαστικών μονάδων» και ότι «πάρα πολλοί άνθρωποι πού έξασφάλιζαν τό μεροκάματο περιέρχονται από γραφείο σε γραφείο ζητώντας δουλειά».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ 11-3-78

και τά γομάρια μπορούν νά περάσουν χωρίς νά σκοντάψουν. Και ή ευθύνη είναι άποκλειστικά του εργολάβου.

Γι' αυτό και οι τεχνικές ύπηρεσίες τής Νομαρχίας, πρίν παραλάβουν τό έργο, θά πρέπει νά αναγκάσουν τόν υπεύθυνο νά έπισκευάσει ή νά ξα-

ναφκιάξει τό δρόμο.

Κ. Νομάρχα, σάς περιμένουμε στο πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου μέ χαρά, αλλά όχι απ' αυτόν τό δρόμο, αν μέχρι τότε δέν έχει έπισκευαστεί.

Η ΣΥΝΤΑΞΗ

Ο παρακαμπτήριος

Επιτέλους, ή άρχή έγινε. Από τό πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων έγκρίθηκαν 300.000 δρχ. γιά βελτίωση βατότητας του παρακαμπτήριου δρόμου από τό νεκροταφείο τής Πυρσόγιαννης ως τήν θέση «Μύλους» τής εθνικής όδου Κόνιτσας-Νεάπολης. Μέ τή βελτίωση του παρακαμ-

πήριου ή εθνική όδος συμβάλει ζωτικά στις άνάγκες όκτώ χωριών και ενισχύει σημαντικά τή θέση τής Πυρσόγιαννης. Έλπίζουμε και στήν έγκριση άλλων κονδυλίων, γιατί τό ποσό τών 300.000 δρχ. δέν έπαρκει γιά τήν διαπλάτυνση του δρόμου και τήν κατασκευή τών άπαραίτητων τεχνικών έργων.

Τό νέο κτίριο του ΟΤΕ

Η κοινότητα Πυρσόγιαννης παραχώρησε τό οικόπεδο του παλιού κελιού στην Σλίβιανη γιά τήν άνέγερση κτιριακών έγκαταστάσεων του ΟΤΕ. Τό νέο κτίριο θά στεγάσει γραφεία προσωπικού και μηχανήματα. Αξίζουν συγχαρητήρια

στο διοικητικό συμβούλιο πού άξιοποίησε σωστά τίς άνάγκες του ΟΤΕ. Μέ τή διάνοιξη νέου δρόμου και τήν διαμόρφωση του χώρου, θά μεταμορφωθεί ή περιοχή τής Σλίβιανης πού κόντευε νά γίνει σκουπιδότοπος.

Η δενδροφύτευση

Τό δασαρχείο Κόνιτσας διάθε-

σε χίλια περίπου δενδρύλλια

Γιά τά χωριά μας

Από δημόσιες επενδύσεις 1978 εγκρίθηκαν για τά χωριά τής έπαρχίας μας τά παρακάτω ποσά:

Έργο	Προϋπολογισμός	Έγκριση '77	Έγκριση '78
Κατασκευή έξωτερικού ύδραγωγείου κοινότητας Άμαράντου.	1.500.000	500.000	1.000.000
Κατασκευή ύδραγωγείου Δήμου Κονίτσας	10.000.000	8.000.000	1.000.000
Κατασκευή τεχνικών έργων και βελτίωση βατότητας οδού από διακλάδωση εθνικής οδού Κονίτσας-Νεαπόλεως προς Άγία Παρασκευή-Φούρκα.	2.500.000	1.300.000	1.200.000
Συντήρηση και βελτίωση κοινοτικής δασικής οδού Άετομηλίτσας	3.000.000	2.000.000	1.000.000
Έσωτερικό ύδραγωγείο κοινότητας Πύργου	400.000	-	400.000
Βελτίωση βατότητας οδού από κοινότητα Άμαράντου προς Λουτρά Άμαράντου.	1.200.00	400.000	800.000
Κατασκευή περιφερειακής οδού από «Ξενώνα» μέχρι θέση «Ράχη» κοινότητας Πυρσόγιαννης.	500.000	200.000	300.000
Ένισχυση έξωτερικού ύδραγωγείου κοινότητας Πουρνιάς.	400.000	-	400.000
Ένισχυση ύδραγωγείου κοινότητας Άσημοχωρίου.	300.000	-	300.000
Συμπλήρωση έξωτερικού ύδραγωγείου κοινότητας Γοργοποτάμου.	400.000	-	200.000
Βελτίωση βατότητας οδών Φούρκας-Προφήτου Ήλια.	300.000	-	300.000
Βελτίωση βατότητας οδού από Πυρσόγιαννη μέχρι εθνικής οδού Νεαπόλεως-Κονίτσας.	300.000	-	300.000
Καλλιέργεια πηγής και κατασκευή δεξαμενής κοινότητας Φούρκας.	200.000	-	200.000
Επικάλυψη τάφρου κοινοτικής πλατείας κοινότητας Άετομηλίτσας.	200.000	-	200.000
Κατασκευή έργου ύδρευσεως κοινότητας Νικάνορος.	600.000	200.000	400.000
Κατασκευή άρδευτικού αύλακος κοινότητας Πουρνιάς.	700.000	300.000	400.000
Κατασκευή ύποσταθμού τηλεοπικού προγράμματος Ε.Ρ.Τ. στην κοινότητα Φούρκα.	500.000	400.000	100.000
Έξωτερικό ύδραγωγείο κοινότητας Άετομηλίτσας.	1.100.000	-	500.000

για δενδροφύτευση περιοχών τής Πυρσόγιαννης. Με έθελοντική δουλειά τών κατοίκων δενδροφυτεύτηκαν οι περιοχές τής «Κράπας» κοντά στον καινούριο δρόμο, ή «Κολόνενα», τό «Γκασιάδικο» και ό δημόσιος δρόμος.

Ο δρόμος τής Κράπας

Από τίς δημόσιες επενδύσεις εγκρίθηκαν άλλες 300.000 δρχ. για τήν κατασκευή του περιφερειακού δρόμου από τή θέση «Ξενώνας» μέχρι τή «Ράχη» τής Πυρσόγιαννης. Ο

δρόμος περνάει άπ' τό παλιό μονοπάτι τής «Κράπας» και φτάνει στη «Ράχη». Με πρωτοβουλία μάλιστα του προέδρου τής κοινότητας κ. Δ. Περώνη γίνονται ένέργειες να έπεκταθεί άπ' τό «περωνάδικο» μονοπάτι ώς τό σπίτι τής «Τζιάλως»

Τό περιοδικό «ΓΥΝΑΙΚΑ» μέ τίτλο

«Μιά άξιέπαινη έκδοτική προσπάθεια»

Έγραψε γιά τό περιοδικό μας:

Τό «Αρμολόι» είναι ζωντανή απόδειξη τής δυνατότητας πού έχει ένα περιοδικό τοπικού χαρακτήρα, νά ξεφύγει από τά στενά πλαίσια τής περιοχής πού αντιπροσωπεύει (στήν προκειμένη περίπτωση τήν Πυρσόγιαννη καί τά μαστοροχώρια τής Κόνιτσας). Χωρίς νά προδώσει τούς συγκεκριμένους στόχους καί τίς επιδιώξεις του, τό «Αρμολόι» αναφέρεται σέ τοπικά θέματα πού πλαταίνουν, όμως, καί άγκαλιάζουν τό γενικότερο πρόβλημα γιά τά χωριά καί τίς επαρχίες τής Ελλάδας. Δηλαδή, τήν εγκατάλειψη, τήν ουσιαστική άπονέκρωση τής υπαίθρου, μέ όλες τίς όλέθριες συνέπειες στήν πολιτιστική καί κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη του τόπου μας. Έδώ συνοψίζεται καί ή ουσία του προβληματισμού τής άξιέπαινης αυτής έκδόσεως. Τά πενιχρά οικονομικά της μέσα - βασίζεται άποκλειστικά σέ συνδρομές - βρίσκονται σέ αντιπαράθεση μέ τήν πλούσια κι άξιόλογη ύλη του περιοδικού. Κάθε του σελίδα είναι μεστή από νόημα κι ενδιαφέρον. Τά θέματα, καλογραμμένα, αναπτύσσονται μέ τρόπο άμεσο καί υπεύθυνο. Μελέτες, έρευνες καί άρθρα γύρω από τή λαϊκή μας κληρονομιά καί τούς

κινδύνους πού τήν άπειλούν, ξυπνάνε τή συνείδηση κάθε υπεύθυνου ανθρώπου, καί του υπενθυμίζουν τό χρέος του νά συμβάλει, όσο καί όπως μπορεί στή διάσωση του λαϊκού μας πλούτου.

Ένδεικτικά μόνο, θά 'θελα ν' αναφέρουμε ένα άρθρο του τεύχους 4-5, μέ θέμα τή δημοτική μας μουσική, πού ήδη άρχισε νά υφίσταται επικίνδυνες αλλοιώσεις. Έχει τίτλο «Λαϊκοί Όργανοπαίχτες» καί είναι πλουτισμένο μέ συνεντεύξεις πού έδωσαν «οί φορείς καί δημιουργοί τής ελληνικής μουσικής», οί τελευταίοι ίσως πρακτικοί λαϊκοί όργανοπαίχτες. Γίνεται μιá ιστορική αναδρομή στο ξεκίνημα καί τήν ανάπτυξη τής δημοτικής μουσικής, μέ σύντομη παρουσίαση των όργάνων πού συνθέτουν τήν κομπανία: κλαρίνο, βιολί, λαγούτο καί ντέφι. Συνεχίζει μέ τήν εξέλιξη καί τήν άκμή της, γιά νά καταλήξει στή σημερινή στασιμότητα.

Θά 'πρεπε, αυτή ή σημαντική έκδοτική προσπάθεια νά παροτρύνει καί άλλους νά διοχετεύσουν τήν αγάπη καί τήν άνησυχία τους γιά τόν τόπο σ' ένα παρόμοιο, χρήσιμο καί γόητιμο, κυρίως, έργο.

Ελ. Παλαιολόγου

Ό σεβαστός μας φίλος καί πρόεδρος τής Ήπειρωτικής Έταιρείας Άθηνών κ. Άλεξ. Μαρμόπουλος μās ξαναθυμήθηκε δημοσιεύοντας στο Δελτίο τής Έταιρείας λόγια ζεστά κι αγαπημένα. Τόν ευχαριστούμε μ' όλη μας τήν καρδιά (Άπρίλης 78):

«Πήρατε τό τελευταίο «Αρμολόι»; Άν δέν τό πήρατε δέν κόματε καλά. Βάλτε ένα χέρι νά κρατηθεί στή ζωή. Άξίζει τόν κόπο. Βγαίνει στή Λάρισα,

έκει πού βγαίνει ό Αύγερινός τής μακαρίτισσας τής Βέμπο. Είναι ένα περιοδικό πού γράφεται μέ μεράκι από μιá ομάδα ώραιών Ήπειρωτών από τά

Μαστοροχώρια του Γράμμου. 'Αφιερωμένο πάντα στη Λαϊκή Τέχνη. Προσπάθεια ανιδιοτελής. Τί λέω; Προσπάθεια πού μέ ζημία τών εκδοτών του συνεχίζεται.

"Ενα εξώφυλλο του Λεωνίδα Ντόβα μέ όβωρό και τοίχο παραδοσιακού σπιτιού δίνει μία γεύση του εσωτερικού και μέσα θέματα αξιόλογα: Φωτογραφίες από κομπανίες παλιών μαστόρων. *Είμαι καλά, καλή αντίμωση!* Λαϊκοί οργανοπαίχτες. Συζήτηση μέ τούς οργανοπαίχτες. 'Η δημοτική μουσική σήμερα. 'Ενδιαφέρον, όπως πάντα άρθρο του πασίγνωστου Κίτσου Μακρή (Οί φυλές Χιονιάδων και ή 'Ηπειρωτική χειροτεχνική Ζωγραφική). 'Ηπειρώτες! "Ας αφήσωμε τήν κλάσα για κρατική εγκατάλειψη, πού είναι συχνά έκφραση τής αυτοεγκαταλείψεως.

«*Τά πολλά χέρια εύλογημένα, τά πολλά στόματα καταραμένα*», λέγανε παλιότερα οί κομπανίες τών άγροτών και τών μαστόρων.

Μιά έτήσια συνδρομή εκατόν σαράντα δραχμών σταλμένη στόν μηχανικό Θανάση Παπαγεωργίου - Βασιλ. Κωνσταντίνου 42, Λάρισα- άσημαντη αυτή καθ' έαυτή, θά σάς χαρίσει τό άπαρόμοιαστο και πρωτότυπο σ' όλο τόν 'Ελληνικό χώρο περιοδικό, και θά τό κρατήσει στη ζωή για τή Λαϊκή Τέχνη, για τόν ήπειρωτικό παραδοσιακό πολιτισμό».

•

Ο κ. Λίνος Πολίτης, όμότιμος καθηγητής τής Νεοελληνικής Φιλολογίας στό πανεπιστήμιο Θεσ/νίκης, μās έγραψε:

Κύριε διευθυντά,

Εύχαριστώ πολύ για τό καινούριο φύλλο του 'Αρμολόι — και συγχαρητήρια για τήν πάντοτε ενδιαφέρουσα ύλη του.

Λαμπρή ή ιδέα για τό άρθρο τό σχετικό μέ τούς λαϊκούς οργανοπαίχτες.

Μέ πολλή τιμή
Α.Ν. Πολίτης
'Αθήνα.

•

Μέ πολλή χαρά παρακολουθώ τό ώραίο περιοδικό σας πού άποτελεί καύχημα τών Γραμμοχωρίων. Εύχομαι έκ καρδίας μακρά έκδοση και ταχεία ευδόωση τών προσπαθειών σας.

'Ο ένθουσιασμός μου γιαυτό είναι μεγάλος και χαίρομαι, γιατί νέοι άνθρωποι αγαπούν τόν τόπο τους όχι μόνο μέ λόγια — όπως κάνουν μερικοί — αλλά και μέ έργα.

'Ολόθερμα συγχαρητήρια.

Μέ πολλή αγάπη

Διονύσιος Δημ. Τάτσης

Πρεσβύτερος

•

'Αγαπητοί εκδότες του περιοδικού *ΑΡΜΟΛΟΪ*

Δέν εύρίσκουμε λόγους νά σās συγχαροϋμε για τήν προσπάθειά σας νά χρονίσει τό *ΑΡΜΟΛΟΪ* σας, περιοδικό πού ζωντανεύει τήν παράδοση τής 'Επαρχίας μας.

Κατανοοϋμε τίς δυσκολίες σας και για τή συγκέντρωση του ύλικού, αλλά περισσότερο για τήν κυκλοφορία του, γιατί άπαιτεί δαπάνες έκτυπώσεως πολλές και γιατί δύσκολα μπορεί νά συγκεντρώνει τίς συνδρομές του.

Για τό πρώτο, πού έκλεισε δηλ. χρόνο, σās εύχόμεθα όλόψυχα νά τά εκατοστήσει.

Τελειώνοντας, σās συχαίρουμε και πάλι και σās εύχαριστοϋμε θερμά για τήν άποστολή του Περιοδικού δωρεάν μέχρι τώρα στη Βιβλιοθήκη τής ιδιαιτέρας σας πατρίδας, τήν Κόνιτσα.

'Η Βιβλιοθήκη μας, άν μπορεί και όπως μπορεί νά σās βο-

ηθήσει, θά είναι πάντα στο πλευρό σας.

Ἀχιλλεύς Γ. Κολιός
Βιβλιοθηκάριος

Κύριοι,
Τά δικά μου συγχαρητήρια για τήν έκδοση του περιοδικού σας ἄς προστεθοῦν στά τόσα πού σᾶς ἀξίζουν. Πράγματι εἶναι τό περιοδικό σας ὄση μέσα στίς ἄλλες ἐκδόσεις πού κυκλοφοροῦν.

καί πάλι συγχαρητήρια
Γιάννης Δ. Πατέλλης
Οἰκονομολόγος - Μηχανικός
Ἀθήνα

Σᾶς συγχαίρω για τήν τόλμη τῆς ἐκδόσεως του «ΑΡΜΟΛΟΪ». Σᾶς παρακολουθῶ καί σᾶς θαυμάζω. Προχωρεῖτε. Μέ πολλή ἐκτίμηση καί ἀγάπη.
Δημήτριος Φλίνδρης - Γιάννενα.

Ἀγαπητοί φίλοι,
Ἐλαβα τό ΑΡΜΟΛΟΪ καί ὁμολογῶ ὅτι κάθε σελίδα του ἔχει ξεχωριστή συγκίνηση για μένα.

Σᾶς συγχαίρω για τήν προσπάθεια πού κάνετε για νά μάθουν ὅλοι τήν ἱστορία καί τή ζωή τῶν ἀνθρώπων ἀπό τά ἄγια χρώματά μας.

Σᾶς στέλνω ὡς πρώτη δόση 1.000 δρχ. καί θά εἶμαι κοντά σας σέ κάθε προσπάθειά σας.

Μέ πολλή ἀγάπη
Μίλ. Ζαφείρης - Ἀθήνα

Ἀγαπητά μου παιδιά,
Ἀξίζετε τά ὀλόθερμα συγχαρητήριά μου για τήν έκδοση του περιοδικού μας πού τόσο ἔλειπε σέ ὄλους μας.

Εἶναι πράγματι συγκινητική ἡ ἡρωϊκή προσπάθειά σας

Τό *Αρμολοί* παρακαλεῖ τοὺς ἀγαπητοὺς συνεργάτες καί ἀναγνώστες του νά φεῖδονται τοῦ χώρου του καί για τό λόγο αὐτό νά ἀποφεύγουν συνεργασίες ἢ ἐπιστολές πού περιέχουν προσωπικές αἰχμές για συγχωριανούς μας, ἀνεξάρτητα ἀπ' τό ἂν ἔχουν αὐτές βάση, ἢ ὄχι.

Εὐχαριστοῦμε
Η ΣΥΝΤΑΞΗ

καί ὀλόθερμος ὀ ἐνθουσιασμός σας. Ἡ πρωτοβουλία σας αὐτή θά ἔχη ἀπόλυτη ἐπιτυχία καί τό κοπιαστικό σας ὄσο καί εὐχάριστο ἔργο σας, θά βρῆ τήν ἐπιβράβευσή του.

Μέ ἀγάπη καί ἐκτίμηση
ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΕΚΟΣ

Ἀθήνα

Ἀγαπητοί φίλοι,

Θερμά συγχαρητήρια για τή σταυροφορία πού ξεκινήσατε. Ξέρω τίς δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζετε ἢ ἐκδοση ἑνός ἐπαρχιακοῦ περιοδικού καί σᾶς εὐχομαι δύναμη στόν ἀγῶνα σας καί ἂν ἀκούσετε κάτι ἄσχημο προσπεράσατε καί προχωρεῖτε πάντα μπροστά καί ὄρθιοι.

Μέ συναδελφικούς
χαιρετισμούς

ΧΡ. Β. ΧΕΙΜΩΝΑΣ

ἐκδότης - δ/ντῆς
περιοδικού «ΣΚΙΑΘΟΣ»
Σκίαθος

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΚΡΙΤΙΚΕΣ

*Καθιστός Άγιος Γεώργιος. Έκκλησιαστικό Μουσείο
Πυρσόγιαννης.*